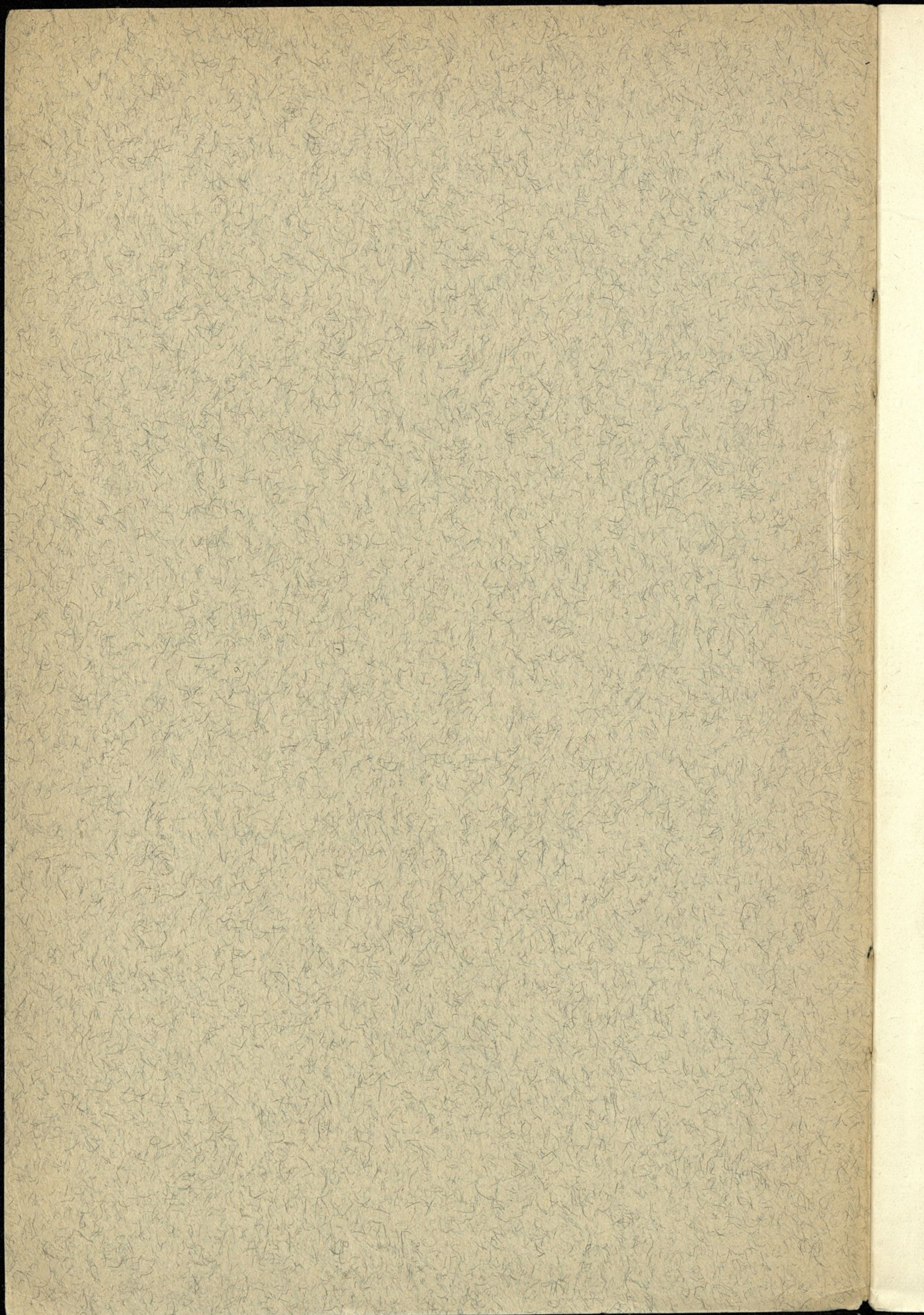

II
58285

F R A N E R J A V E C

O IZOBRAZBI
KMEČKE MLADINE

LJUBLJANA 1939

F R A N E R J A V E C

O IZOBRAZBI KMEČKE MLADINE

PONATIS
IZ LETNEGA POROČILA
KMETIJSKE ZBORNICE

V LJUBLJANI 1939

IZDALA KMETIJSKA ZBORNICA DRAVSKE BANOVINE

II
58285

2. (25.5.39.)

030041823

NATISNILA ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI (MAKS BLEJEC)

I.

Eden izmed vzrokov precejšnje zaostalosti našega kmetijstva in s tem združenega siromaštva sta nedvomno pre nizka splošna in strokovna izobrazba našega kmečkega ljudstva. Res je, da stoje vzhodna ter južnovzhodna (razen Bolgarije) in deloma tudi južna Evropa še daleč za nami Slovenci, a prav tako res je tudi, da so pa srednja, severna in zapadna Evropa v tem pogledu že daleč, daleč pred nami in da jih bomo le prav težko še dohiteli. V polni meri upoštevam, da so dežele srednje, severne in zapadne Evrope po večini industrijskega značaja, zaradi česar ima tamošnji kmet dober in zanesljiv domači trg, kar se je zlasti v zadnjem desetletju pokazalo za enega najvažnejših činiteljev uspešnega kmetijskega gospodarstva, a če pogledamo n. pr. malo Dansko i. dr., vendarle vidimo, da morejo tudi kmetijske eksportne države še vedno dobro gospodariti, ako so dani za to potrebni pogoji. In med najvažnejšimi pogoji sta nedvomno zadostna splošna in strokovna izobrazba.

Kako stoji z izobrazbo kmečkega ljudstva pri nas? Ljudska šola pri nas ni od včeraj, temveč ima pokazati že na večstoletno svetlo tradicijo. Že Marija Terezija je skušala uvesti celo splošno šolsko obveznost, vendar je prišlo do nje šele polagoma po uveljavljanju okvirnega avstrijskega ljudskošolskega zakona iz l. 1869. in pripadajočih deželnih šolskih zakonov. Po podatkih, ki sem jih mogel zbrati, smo prinesli Slovenci v današnji dravski banovini leta 1918. s seboj v Jugoslavijo okoli 800 ljudskih šol, do konca šolskega leta 1937. je pa naraslo njih število še za kakih 60, to je na 860.

Slika našega ljudskega šolstva ob navedenem času je bila naslednja:

vseh ljudskih šol je bilo	860
vseh oddelkov na teh šolah je bilo	4.022
vsega ljudskošolskega učiteljstva je bilo	4.154
vseh ljudskošolskih učencev in učenk je bilo	174.879
na 1 oddelek je odpadlo povprečno učencev	47
1 šola je odpadla na prebivalcev	1.380
1 oddelek je odpade na prebivalcev	288

Šolski obisk po posameznih okrajih je znašal od 80,5—98,6%.

Za primerjavo naj navedem, da kažejo tozadevne številke za Nemčijo iz leta 1936. tole sliko:

1 javna šola je odpadla na	1.278 prebivalcev
1 oddelek je odpadel na	348 „
na 1 oddelek je odpadlo	41 otrok.

Seveda imamo pa na drugi strani tudi na primer Dansko, kjer odpade ena ljudska šola že na 762 prebivalcev in na enega učitelja le po 30 učencev.

Sprednje številke so torej za nas vsekakor ugodne, vendar moramo pripomniti, da je organizacija naših ljudskih šol po odročnejših, zlasti hribovskih krajih še jako pomanjkljiva zaradi odločno prevelikega števila eno in dvorazrednic, ki otrokom ne morejo nuditi tistega znanja, ki bi bilo potrebno (v črnomeljskem okraju je na primer med 35 šolami 12 enorazrednic in 9 dvorazrednic, v dravograjskem med 31 šolami 9 enorazrednic in 7 dvorazrednic itd.). Te šole so navadno tudi skrajno pomanjkljivo opremljene z učili. Tu odpade na eno učno moč večkrat kar nad 100 učencev, kar vpliva seveda zelo kvarno na pouk in prav občutno poslabšuje ugodno sliko, ki jo dajejo povprečne številke za vso Slovenijo.

Šolska obveznost je bila do prevrata po kmetih na Kranjskem dejansko šestletna, a tej sta sledili potem še 2 leti tako imenovane ponavljalne šole po enkrat na teden. To se tudi po vojni ni mnogo izpremenilo. Po zakonu imamo namreč sedaj res osemletno šolsko obveznost, toda že § 12. predvideva v kmečkih vaseh za zadnje razrede redni pouk le v petih zimskih mesecih (to je od 1. novembra do 31. marca), poleti pa tako imenovani skrajšani pouk, ki se pri nas protizakonito izvaja celo tako, da se v poletnih mesecih pouk sploh ne vrši. Razen tega se večina otrok kmečkih staršev po dovršenem 14. letu sploh popolnoma oprosti nadaljnjega obiska šole. Na ta način moremo torej pri nas še vedno govoriti nekako le o šestletni šolski obveznosti in se tozadevne predvojne razmere po vojski torej niso izboljšale, raje še poslabšale.

Ker tudi meščanske šole navzlic svojim velikim organizacijskim napakam niso čisto brez pomena za izobrazbo našega kmeta, naj navedem, da je bilo konec šolskega leta 1936/37. tudi teh v Sloveniji skupno 46 z 258 razredi in 9474 učenci in učenkami. Le žal, da je imelo izmed navedenih 46 meščanskih šol kmetijsko smer le 8 šol s 33 razredi, to je komaj dobrih 12% razredov, čeprav je pri nas kmečkega prebivalstva ravno petkrat toliko, to je 60%. Še bolj porazni sta pa dejstvi, da je bilo izmed 9474 učencev in učenk iz kmečkih hiš komaj 1622 (17%) in da so izmed 1173 absolventov in absolventk odšli potem še na kmetijske šole samo 4, a izmed absolventov vseh 8 meščanskih šol kmetijskega tipa je ostalo doma le 8 učencev, z vseh meščanskih šol pa komaj 59, a še od teh mnogi najbrž samo začasno, ker

pač niso mogli dobiti takoj »primerne službe«. Koliko jih je pa po dovršitvi meščanske šole ostalo doma v kmečkem gospodarstvu, pa žal nimamo podatkov. Toda že navedene številke kažejo, da je meščanska šola vsaj za naše kmečko gospodarstvo skoraj brez pomena, zaradi česar se v nadaljnjih izvajanjih nanjo tudi ne bom več oziral.

II.

Kako stoji s poukom kmetijstva v naši ljudski šoli? Pred vojno se v vsakdanji ljudski šoli kmetijstvo sploh ni poučevalo, pač je bil pa ta pouk predviden potem do neke mere v ponavljalni šoli. Koliko se je to tudi res izvajalo, je bilo odvisno zgolj od dotičnega učitelja. Na splošno lahko trdimo, da so pridobili naši kmečki otroci v tem pogledu v ljudski šoli navadno le prav malo.

Prav bistveno so se pa te razmere izpremenile po vojni. Že § 42. sedaj veljavnega šolskega zakona iz leta 1929. predvideva namreč med predmeti tudi »praktična gospodarska znanja in razumevanja z ozirom na potrebe kraja« ter »gospodarstvo (gospodinjstvo)« in § 44. dalje izrečno predpisuje, da naj ljudska šola »razvija pouk in smisel za kmetijstvo...«, kajti treba je, »da se pouk prilagodi življenjskim potrebam v kraju, v katerem se šola nahaja«. V smislu teh zakonitih določil sta potem tudi podrobna učna načrta, to je za osnovne šole (iz leta 1935.) in za višje ljudske šole (iz leta 1932.) predvidela kmetijski, gospodarski in gospodinjski pouk že začnši od 3. šolskega leta dalje, in sicer za 3. in 4. šolsko leto po 2 uri, za nadaljnja šolska leta pa celo po 3 ure tedensko.

Iz tega je že razvidno, da je naš sicer slab šolski zakon ravno v tej točki tako pozitiven, kot noben drug, kar jih poznam v Evropi. So pa z izvajanjem teh postavnih določil prav precejšnje težave. Zadnja leta postaja v učiteljiščih odstotek kmečkih sinov in hčera vedno manjši (konec l. 1937. samo 11%), zaradi česar prihaja v naše vasi učiteljstvo, ki nima nobenega vpogleda in navadno tudi ne razumevanja za kmečko življenje in seveda tudi prav nobenega poznanja kmetijstva. Res je, v učiteljišču je za prva tri leta predvideno nekaj malega kmetijskega pouka, a v tako majhnem obsegu (1. leto po 2, v nadaljnjih 2 letnikih pa po 1 uro tedensko), da je gojencem popolnoma nemogoče dobiti vsaj najpotrebnejše in najosnovnejše pojme s tega področja. Če nazadnje pomislimo, da se pa na ženskem učiteljišču kmetijstvo sploh ne poučuje, temveč le gospodinjstvo (v enakem obsegu kakor kmetijstvo na moškem), a da te učiteljice potem poučujejo tudi večino naših kmečkih sinov, je jasno, da jim tudi nobenega kmetijskega pouka dati ne morejo, če so bile same brez njega. Nadalje je pa še uradni podrobni učni načrt zaradi svojih trmastih unifikacijskih teženj absolutno neraben, kajti on predpisuje na primer za kršno Dal-

macijo, kjer skoro ne uspeva drugega kot vinska trta in južno sadje, natančno isto snov kot za izključno žitorodno Vojvodino ali za našo alpsko Gorenjsko. Na tem prav močno trpe tudi vsi ostali predmeti in če pomislimo, da je poleg tega pretežna večina učiteljstva še popolnoma odtujena kmečki miselnosti, nam bo lahko razumljivo, zakaj naša ljudska šola ne more in ne more pognati potrebnih korenin v srcu našega kmečkega ljudstva.

To so razlogi, zakaj pri nas kmetijski pouk navzlic dobrim zakonskim določilom ne uspeva in uspevati ne more. Kot šolskemu nadzorniku mi je to stanje znano prav podrobno. Ko sem svoj okraj prevzel, po večini razredov tega pouka sploh ni bilo, a kjer se je vršil, je bil pa brez vsake smotrnosti, tako da niso imeli otroci od njega navadno ničesar. Le redko kateri razred je bil, ki je v tem pogledu zadovoljeval.

Če pogledamo tedaj na našo ljudsko šolo, bi lahko vsa svoja izvajanja strnil v naslednji stavek: zakonodajalec je v naši ljudski šoli ustvaril pogoje za tako intenziven kmetijski pouk, kot morda v nobeni drugi državi, toda izvršilni organi, to so šolske oblasti, so odrekle popolnoma, zaradi česar ljudska šola v tem pogledu danes niti od daleč ne daje tistega, kar bi lahko dajala, kar ljudstvo od nje upravičeno zahteva in kar predvideva tudi zakon. Kako naj bi se to stanje popravilo, o tem bom razpravljal še pozneje.

Kakšne so nadaljnje možnosti za splošno in kmetijsko strokovno izobrazbo naše kmečke mladine? Po vzorcu raznih drugih držav, zlasti bivše Avstrije, je začela že nekdanja pokrajinska uprava za Slovenijo leta 1922. misliti na posebne kmetijske nadaljevalne in gospodinjske nadaljevalne šole za kmečko mladino od 14. do 16. leta. Ker zanje pri osrednji vladi ni bilo nobenega razumevanja, je prišlo šele leta 1925. do ustanovitve prvih petih takih šol in tem se jih je v poznejših letih pridružilo še nekaj. Vse te so živetarile do leta 1928., ko sta vzeli to vprašnje v roke bivši oblastni samoupravi. Sprejeli sta primerne smernice za pravilnik za te šole, poskrbeli tudi za precejšnje kredite in priredili sta prvi tečaj, ki naj bi usposobil potrebno število učiteljstva za pouk na teh šolah. Ti ukrepi so omogočili, da je delovalo že v šolskem letu 1928/29. v Sloveniji skupno 50 kmetijsko nadaljevalnih in 33 gospodinjsko nadaljevalnih šol s skupno 1565 učenci in učenkami.

Z odpravo oblastnih samouprav je prišla potem ta panoga v delokrog kmetijskega oddelka banovinske uprave, kjer je ostala do danes. Ta je dne 26. januarja 1930 odobrila definitivni pravilnik in učni načrt za obe vrsti nadaljevalnih šol, toda predvidevala je pa stalno prenizke kredite zanje, in tudi primerne učiteljstva je zelo primanjkovalo. Vsako leto je bilo sicer ustanovljenih nekaj novih takih šol, toda na drugi strani so ugašale že obstoječe, vsled česar je v šolskih letih 1928/29. do 1937/38. delovalo v Sloveniji:

- a) kmetijsko nadaljevalnih šol 45—72 z 998—2301 učencem;
- b) gospodinjsko nadaljevalnih šol 31—58 s 496—861 učenkami.

Lansko šolsko leto se je vršil pouk na 65 kmetijsko nadaljevalnih šolah s 1531 učenci in na 36 gospodinjsko nadaljevalnih šolah s 518 učenkami. To se pravi, da je odpadel 1 razred nadaljevalne šole v lanskem šolskem letu približno na 7200 prebivalcev, dočim odpade na primer na Bavarskem en tak razred že na 350 kmečkih prebivalcev.

Če si to stanje še nekoliko natančneje ogledamo, tedaj vidimo, da deluje kmetijsko nadaljevalna šola komaj pri vsaki 13. ljudski šoli, gospodinjsko nadaljevalna šola pa celo komaj pri vsaki 24. Če računamo, da je pri nas morda kakih 11.000 moške mladine v starosti 15 let in približno prav toliko ženske, tedaj zajamejo te nadaljevalne šole kvečjemu 5% moške in 2.5% ženske mladine, kar je nedvomno mnogo premalo. Nimam sam neposrednega vpogleda v delo teh šol, a več učiteljev, ki stanje poznajo, mi je priznalo, da kljub mnogi dobri volji, ki je vanje vložena, občutno šepajo v mnogih pogledih. O vzrokih bom še razpravljal. Že iz povedanega je pa nedvomno razvidno, da imajo te šole navzlic svoji dobri zamisli med našim kmečkim ljudstvom le prav zelo, zelo skromen pomen.

Tretja možnost pridobitve večje splošne in primerne strokovne izobrazbe, ki pride za našo kmečko mladino praktično še v poštev, so nadalje nižje kmetijske strokovne šole. Če izvzamemo specialna viničarska tečaja (v Pekrah in Kapeli), tedaj smo imeli po stanju konec šolskega leta 1936/37. v Sloveniji samo 3 kmetijske šole, to je na Grmu, v Št. Juriju in v Mariboru. Šele zadnji čas sta se jim pridružili še kmetijski šoli v Rakičanih (v Prekmurju) in v Poljčah (na Gorenjskem). Konec šolskega leta 1936/37. so imele vse te tri kmetijske šole komaj 106 učencev. V vseh povojnih letih, to je od leta 1918. do 1937., so izšolale vse te tri kmetijske šole skupaj 1508 učencev, a še od teh jih je ostalo na domovih komaj 1112, to je 74%. Ker ima Slovenija 64.087 kmečkih gospodarstev v velikosti 5 do 50 ha, bi to pomenilo, da ima v Sloveniji komaj 1,7% kmečkih domov absolventa kmetijske šole, kar je nedvomno naravnost porazno majhna številka. Iz tega potem tudi nujno sledi, da je vpliv kmetijskih šol na naše kmetovanje žal naravnost malenkosten. To žalostno stanje nam stopi živo pred oči šele, če pomislimo, da bo tudi potem, ko začneta redno delovati še kmetijski šoli v Rakičanih in v Poljčah, prišlo na eno našo kmetijsko šolo še vedno 138.000 kmečkega prebivalstva, dočim ga pride v bivši Avstriji le 21.500, na Češkem 19.400 in v Švici 20.000. To pomeni, da je v teh deželah nižjih kmetijskih šol približno sedemkrat toliko kot pri nas, ne glede na to, da je tudi število učencev na naših kmetijskih šolah najnižje izmed vseh kulturnih držav. Na Danskem imajo nižjo kmetijsko šolo kratko in malo skoraj vsi

kmečki gospodarji. Če bi ostalo število učencev na naših kmetijskih šolah na dosedanji višini, bi morali ustanoviti samo v Sloveniji še 78 kmetijskih šol, da bi preskrbeli strokovni pouk vsem našim kmečkim gospodarjem, a če bi povečali število učencev na vsaki naši kmetijski šoli na 80, kar bi bilo vsekakor potrebno, bi jih rabili še 12. Prav posebno važno je še dejstvo, da je predizobrazba gojencev naših nižjih kmetijskih šol na splošno tako majhna ali vsaj neenakomerna, da so te prisiljene tratiti mnogo dragocenega časa s poukom elementarnih znanj, ki bi jih morali prinašati gojenci že s seboj.

Dalje bi prišla glede strokovnega kmetijskega pouka našega kmečkega naraščaja v pošte v še priložnostna strokovna predavanja oziroma nekaj dnevni tečaji. Kmalu po vojni smo dobili tudi pri nas prepotrebno ustanovo okrajnih kmetijskih referentov in ti bi morali v smislu sicer dobrega zakona o pospeševanju kmetijstva iz leta 1929. »obiskovati kmetovalce v svojem območju zaradi poučevanja in propagande« (§ 10.), v dobi od 1. marca do 1. novembra bi morali vsaj enkrat na mesec obiskati vse občine svojega okraja, priti v hišne okoliše, na vrtove in na polja ter dajati na licu mesta kmetom nasvete in pouk (§ 12.), a v zimski dobi bi morali prirediti po občinah vsaj po 1 šesttedenski do štirimesečni tečaj o gojenju rastlin in živali, razen tega pa prirejati po potrebi tudi krajše specialne tečaje (§16.).

Kako se ta zakonita določila izvajajo, mi menda ni treba še posebej poudarjati. Ostala so skoraj v vsem obsegu zgolj na papirju. Do neke mere je preskrbljeno le za izobrazbo viničarjev z devetmesečnima tečajema v Pekrah in v Kapeli. Po drugih državah vrše to izobraževalno delo sicer v prvi vrsti kmetijske strokovne organizacije, a pri nas sta na tem področju delavni v pomembnejši meri le čebelarsko in sadjarsko društvo.

Nekoliko boljši je pa položaj glede gospodinjskega pouka. Pri nas imamo danes 2 banovinski kmetijsko gospodinjski šoli (v Svečini in na Mali Loki) ter 7 zasebnih kmetijsko gospodinjskih šol (v Kranju, v Repnjah, v Ljubljani, v Škofji Loki, v Mariboru, v Šmihelu pri Novem mestu in v Št. Jerneju na Dolenjskem), ki so imele leta 1937. skupno 211 učenk, kar znači, da jih odpade na 1 šolo povprečno po 22. Seveda je pa tudi to število za naše razmere še mnogo, mnogo prenizko. Nekoliko zamaše to občutno vrzel trimesečni kmetijsko gospodinjski tečaj, katerih se vrši v Sloveniji vsako leto po 27 in ki jih obiskuje letno povprečno po 500 deklet. Čeprav seveda tudi to še ne zadostuje, vendar ne moremo oporekati, da je za gospodinjski pouk preskrbljeno mnogo bolje kakor za kmetijski, kajti iz kmetijskih šol prihaja vsako leto komaj po dobrih 100 absolventov, dočim jih prihaja iz gospodinjskih šol in tečajev sedemkrat toliko.

Končno bi prihajal za strokovno izobrazbo našega kmečkega ljudstva v poštev še strokovni tisk. Tudi v tem pogledu moramo priznati svojo revščino. Od leta 1843. dalje, ko so začele izhajati znamenite Bleiweisove »Novice«, pa do lanskega leta je bilo pri nas sicer ustanovljenih 51 raznih kmetijskih strokovnih listov, od katerih je pa po stanju od lanskega leta živelo ali vsaj životarilo komaj še 10, a še od teh so večjega pomena le »Kmetovalec«, »Slovenski čebelar«, »Sadjar in vrtnar«, »Slovenski hmeljar« ter priloga »Domoljuba« (»Gospodar in gospodinja«) in »Slovenskega gospodarja« (»Za gospodinje«). Več kot zanimivo je, da se pri nas ne more vzdržati skoro prav noben kmetijski strokovni list, razen tistih, ki so obvezni za vse člane kake organizacije ali pa izhajajo kot priloge raznih političnih listov. Kar se pa tiče ostalega kmetijskega strokovnega tiska, je naša kmetijska strokovna literatura naravnost obupno revna, saj niti Mohorjeva družba ne izdaja takih del več za vse člane, temveč le za doplačilo. Zato je danes pri nas tudi razmeroma malo kmečkih hiš, ki bi imele doma kmetijske strokovne knjige.

Če bi hoteli sedaj vse povedano na kratko posneti, bi dobili glede naše kmetijske strokovne izobrazbe nekako tole sliko:

1. ljudska šola bi jo v smislu postavnih določil morala nuditi precej, a iz raznih razlogov izvršuje to svojo dolžnost samo v pičli meri;

2. kmetijskih in gospodinjskih nadaljevalnih šol je tako malo, da imajo še komaj kak pozornosti vreden vpliv;

3. tudi obisk nižjih kmetijskih strokovnih šol je pri nas še tako pičel, da te nikakor še ne morejo bistveno vplivati na dvig naše kmetijske kulture;

4. ker se zakon o pospeševanju kmetijstva premalo izvaja, tudi priložnostno kmetijsko izobraževanje pri nas v primeri z drugimi kmetijsko naprednimi državami še ni prispelo niti do povojev;

5. končno je tudi kmetijski strokovni tisk v primeri z ostalim tiskom še zelo zaostal.

Glede na ta dejstva se potem seveda tudi ne smemo in ne moremo čuditi, če je vse naše kmetovanje še zelo, zelo zaostalo ter se to stanje vsaj zadnjih 20 let, ko so naredili po drugih državah ogromne korake naprej, pri nas ni skoro prav nič izboljšalo, temveč je obratno v marsikaterem pogledu celo nazadovalo. To je precej trpka ugotovitev, zlasti ker se mi vsi tako radi zazibavamo v nekako samoprevaro in že 20 let le preradi in le preveč samozavestno gledamo nase kot na najnaprednejši in najkulturnejši del Jugoslavije, pri čemer se pa žal pozabimo ozreti še na druge kulturne in napredne države. Ni moja naloga, da bi to trditev še obširneje dokazoval, a naj zadostuje že samo neizpodbitno dejstvo, da pridela in priredi kmet v kmetijsko res naprednih deželah skoro trikrat toliko kot pri nas.

III.

Glede splošne izobrazbe našega kmečkega ljudstva sem govoril deloma že v začetku, zato naj se omejim le še na nekatere ugotovitve. Ljudska šola bi nas — kakor sem omenil že spredaj — morala za silo zadovoljevati, če bi upoštevali le številčne podatke, kajti v tem pogledu bi na papirju stali približno na isti višini kot Nemčija, daleč bi pa seveda še zaostajali za kako Dansko ali Švico. Zelo, zelo pa poslabšuje to zgolj statistično sliko dejstvo, da je pri nas za kmečke otroke šolska obveznost dejansko le šestletna in ne osemletna, dalje prenizka organiziranost večine ljudskih šol po zgolj kmečkih krajih (prenapolnjene eno- in dvorazrednice) in končno premalo življenjski učni načrti, ki premalo upoštevajo resnične razmere in potrebe svojega šolskega okoliša, kar je posledica nevzdržnega državnega in banovinskega centralizma. Če k temu dodamo še dejstvo, da je velika večina našega učiteljstva iz raznih razlogov mnogo preveč odtujena svojemu šolskemu okolišu in ljudstvu, med katerim živi, potem nam bo tudi razumljivo, da bi lahko nudila ljudska šola, za katero žrtvuje naše ljudstvo težke desetine milijonov, mnogo, mnogo več kakor mu pa v resnici nudi.

Daljni činitelj, ki naj bi nudil naši kmečki mladini širšo občo izobrazbo, so potem meščanske šole, o katerih sem tudi povedal svoje mnenje že spredaj in k temu nimam kaj dostaviti. Na tem mestu naj le še omenim, da večina severnih in zahodnih kulturnih držav sploh nima šol, ki bi odgovarjale našim meščanskim šolam, da jih pa navzlic temu smatram za zelo koristne in potrebne tudi za naše kmečko ljudstvo, toda imeti bi morale čisto drugačen notranji ustroj kakor ga imajo sedanje.

S tem bi bili s šolstvom, ki prihaja v poštev za splošno izobrazbo naše kmečke mladine, pri kraju. Pri nas je pa jako razvita še ena ustanova, ki je v tem pogledu zelo velikega pomena, to je naša ljudsko prosvetna organizacija, ki je nima v taki obliki in v takem obsegu skoro noben drug narod.

Društva so že sama na sebi važen kulturni činitelj in društveno življenje je pri nas jako razvito, morda še preveč. Po uradni statistiki iz leta 1937. imamo v Sloveniji 4558 samostojnih društev s 1125 podružnicami, ki so združena v 133 zvezah in centralnih organizacijah. To pomeni, da odpade pri nas povprečno na vsako občino po 14 društev oziroma podružnic in na vsakih 213 prebivalcev po 1 društvo oziroma podružnica. Kulturnih prireditev je bilo leta 1936. pri nas 5168, med katerimi zavzema glavno mesto dramatika s 3260 predstavami. Nadalje imamo v Sloveniji razen 906 mladinskih knjižnic po šolah še 268 javnih knjižnic za odrasle in 519 društvenih knjižnic, ki pa delujejo v povojnih letih manj intenzivno nego so delovale pred vojno.

Če se omejimo le na društva, ki imajo svoj glavni kader na kmetih in ki v večji ali manjši meri vplivajo tudi na dvig splošne izobrazbe, tedaj bi prihajala v poštev zlasti naslednja:

1. gasilska	z 883	društvi in podružnicami;
2. prosvetna	„ 681	„ „ „
3. pevska in glasbena . . .	„ 239	„ „ „
4. gospodarska	„ 335	„ „ „
5. stanovska	„ 703	„ „ „
6. kmetijska	„ 332	„ „ „
7. živinorejska	„ 155	„ „ „

skupaj 3.328 društev in podružnic.

Precej se že te številke seveda skrčijo, če izločimo vsa društva s humanitarnim, gospodarskim in stanovskim značajem in se omejimo le na prosvetna društva, katerih je po navedenih uradnih podatkih pri nas 681. Tista, ki prihajajo v poštev tudi za kmečko ljudstvo, so združena pri nas v štirih velikih zvezah, to so:

1. Prosvetna zveza v Ljubljani z 248 društvi in 26.300 člani;
2. Prosvetna zveza v Mariboru z 222 društvi in 16.900 člani;
3. Zveza kmečkih fantov in deklet;
4. Zveza kulturnih društev z 381 društvi.

Ker ima zadnja med kmečkim ljudstvom le prav malo korenin in je med navedenimi 381 društvi velika večina takih, ki nimajo izrečno prosvetnega značaja, gremo v naših razmotirvanjih lahko mirno mimo nje. Zato moramo pa tem bolj poudariti:

- a) Zvezo fantovskih odsekov z 392 odseki;
- b) Zvezo dekliških krožkov z 151 krožki.

Če te podatke podrobneje premotrimo, vidimo, da imamo v Sloveniji precej več prosvetnih društev, fantovskih odsekov pa približno toliko kot je občin. Tudi njih resnična razporejenost po deželi nam kaže, da bo najti pri nas le redko kako občino še brez lokalnega prosvetnega društva in fantovskega odseka. To je ugotovitev, s katero ne moremo biti samo zadovoljni, temveč smo nanjo lahko celo ponosni.

Manj zadovoljivo je pa delo velikega dela teh prosvetnih društev. Niti najmanj ne trdim, da ne delajo, obratno, mnoga delajo celo izredno pridno, a ves sistem tega dela se mi zlasti pri prosvetnih društvih ne zdi vedno dovolj smotrno. V prvi vrsti se delo izraža v prirejanju gledaliških predstav in predavanj. Gledaliških predstav je pri nas toliko kot le pri redko kateremu narodu še. Res je, da kulturnega pomena dramatike ne moremo zanikovati, ne smemo ga pa pretiravati, zlasti za gledalce, a igralske skupine, ki imajo od iger največ izobraževalnega dobička, pa tvorijo komaj nekaj odtisočev prebivalstva. Večjega splošno izobraževalnega pomena so predava-

nja, ki pa pri nas nekako popuščajo in se vrše tudi s tako majhno smotrnostjo, da našemu ljudstvu ne nudijo tistega, kar bi mu lahko, če bi bila ta plat delokroga bolje organizirana. Še mnogo bolj zaostalo je pa podeželsko knjižničarstvo, pri čemer ne morem preko ugotovitve, da se posveča danes tej najvažnejši ljudsko prosvetni panogi celo manj pažnje, nego se ji je posvečalo zadnja leta pred vojno. Na splošno se najbrž ne motim, če trdim, da izvršeno ljudsko prosvetno delo naših prosvetnih društev ne odgovarja njih visokemu številu, zaradi česar bi bila nujno potrebna njih precejšnja reforma v vseh pogledih.

Važnejši ljudsko prosvetni činitelj so fantovski odseki in dekliški krožki, ki so zajeli cvet naše kmečke mladine in katerih delo je spričo danih okoliščin sicer še nekoliko ozko, vendar tako smotrno in gre tudi tako na globoko, da bi bila morda to organizacija, ki ima za dvig splošne izobrazbe naše kmečke mladine prvenstveni pomen. Žal le, da zajema v primeri s številom vse naše kmečke mladine s svojimi 11.000 člani in članicami, gledano z občega vidika, še vedno mnogo premajhen odstotek našega kmečkega naraščaja.

Končno seveda tudi pri obravnavi splošno izobraževalnih sredstev našega podeželja ne moremo prezreti še tiska, ki je sicer jako razvit, vendar pa njegovo stanje še ni povsem zadovoljivo. Za ogromno število naših kmečkih domov prihajajo v poštev zlasti tedniki, ki so dobili pri nas že kar nekako ustaljen tip in tradicijo in ki so »Domoljub«, »Slovenski gospodar«, »Domovina« in »Kmetijski list«. Vsi skupaj utegnejo imeti kakih 90.000 do 100.000 naročnikov, kar pomenja, da bo pri nas še vedno vsaj 30% kmečkih domov brez lista.

Še neugodnejšo sliko daje pogled na razširitev knjig. V tem pogledu prihajajo pri nas praktično v poštev prav za prav le naše knjižne družbe. Če računamo, da ima »Vodnikova družba« morda toliko naročnikov na kmetih kot Mohorjeva družba med meščanstvom, potem bi redno prihajale knjige le v kakih 40.000 do 45.000 kmečkih domov, kar tvori komaj tretjino naših kmečkih domov. To je na eni strani sicer lepa številka, vendar se z njo še nikakor ne moremo zadovoljiti. Razen tega se pa zdi, da zadnja leta tudi nekako obledava njeno nekdanje izrečno kmečko obeležje, ki prehaja v obče narodno. Če je to prav ali ne, tu seveda ne moremo razmotrivati.

S tem bi bili izčrpani menda vsi činitelji, ki prihajajo v poštev pri razmotrivanju o splošni izobrazbi našega kmečkega ljudstva, zlasti njegovega naraščaja. Če primerjamo to plat s činitelji kmetijske strokovne izobrazbe, tedaj je stanje nedvomno ugodnejše. Posneli bi ga lahko nekako takole:

1. Ljudska šola ima zadovoljivo osnovo, rešiti bi jo bilo treba le centralističnih vezi, temeljito predelati učne načrte in najti sredstva, da jo močnejše zakoreninimo v njen okoliš, obenem pa tudi učiteljstvo močnejše navežemo na naše ljudstvo;

2. popolnoma bi bilo treba preosnovati meščansko šolstvo;
3. društveno življenje je zadostno, toda naša ljudsko prosvetna organizacija potrebuje širših in globljih vidikov in večje smotrnosti, naša fantovska in dekliška organizacija pa še večje razširjenosti;
4. tudi tisk zadovoljuje, potrebuje le še večje razširjenosti in v nekaterih panogah tudi večje smotrnosti.

S tem sem pa že nekako zašel v pozitivne predloge, ki bi jih imel navesti pri razpravi o izobrazbi naše kmečke mladine. Toda preden preidem v to, morda ne bo odveč, če se ozremo še nekoliko po kulturnem svetu in pogledamo, kako skrbе za to važno vprašanje drugod.

IV.

Pri obravnavi raznih kmečkih in kmetijskih vprašanj se mi najraje sklicujemo na avstrijske in češke vzorce, večkrat tudi še na nemške, tu in tam omenjamo še Dansko in Švico, a zlasti zadnji dve že prav malokdo tudi res pozna, popolnoma pa prezmemo vedno Nizozemsko, Luksemburško in Belgijo, ki bi nam imele prav tako pokazati in povedati marsikaj koristnega. Kakor sem dejal, se na navedene države in narode radi sklicujemo, a kolikor me uči izkušnja, je vse to sklicevanje navadno le zaradi lepšega, kajti posnemamo navadno le bivšo Avstrijo, kjer se pa res nismo mogli kaj posebno koristnega naučiti.

Kakor se uči vsak posameznik do smrti, tako se morajo učiti tudi vsi narodi in stanovi. Ker so v tem pogledu izkušnje dragocenega pomena, je popolnoma naravno, če se ob vsaki priliki ozremo tudi po drugih naprednejših narodih in državah, kjer najdemo lahko cele kopice dragocenih pobud ter se lahko okoristimo že tudi z njih bogatimi izkušnjami.

Poznam več kot pol Evrope in vsaj na polju, ki ga obravnavam v tej razpravi, bi mogli najti izmed držav vzhodne Evrope kake koristne pobude le v kmetijsko jako napredni Bolgariji. Južna Evropa z Italijo in vseskozi zaostala Španija nam ne morejo nuditi po mojem mnenju prav ničesar. Ostaneta zato le še srednja in severna Evropa ter deloma tudi zapadna Evropa, čeprav je n. pr. nizozemsko kmetijstvo skoro popolnoma specializirano, francosko pa v nekaterih pogledih skoro zaostalo in najdemo n. pr. v Sloveniji skoro laže lep moderen hlev nego v Franciji. Po mojih mislih bi se mi Slovenci lahko in morali največ učiti od Dancov in od Čehov ter deloma še od Nemcev in od Švicarjev.

Zašel bi predaleč, če bi opisoval tu podrobnejše vse tozadevne razmere po navedenih deželah. Zato naj se omejim le na vprašanje vzgoje in izobrazbe kmečke mladine po nekaterih najvažnejših državah.

Najbliže nam je bivša A v s t r i j a. Tu je imel kmečki otrok

osemletno ljudsko šolo in dveletno ponavljalno šolo, kakršno smo imeli tudi pri nas do prevrata. To je bil temelj splošne izobrazbe kmečke mladine, a sinovi bogatejših staršev so posečali tudi meščansko šolo. Tako ljudska kakor tudi meščanska šola sta bili nekoliko boljši, nego sta naši, ker sta bili zaradi avtonomistične ureditve bivše Avstrije lahko bolj prilagoden živim potrebam in razmeram ljudstva.

Po dokončani ljudski oziroma meščanski šoli avstrijski kmečki otrok v krajih, ki so bili bolj oddaljeni od večjih kulturnih središč, ni imel večje prilike za razširitev splošne izobrazbe nego jo ima povprečni slovenski kmečki otrok. Tisk tam ni bil bolj razširjen nego je pri nas, ljudsko prosvetne organizacije v naši obliki in v našem obsegu pa avstrijske dežele sploh niso imele, temveč le nešteto raznih specialnih društev, kakor pevskih, godbenih, folklornih itd. Glede na vse to splošna izobrazba povprečnega avstrijskega kmeta tudi ni vidno prekašala izobrazbe našega kmeta.

Nekoliko boljše je bilo pa poskrbljeno za strokovno izobrazbo kmečke mladine. Za mladino po dovršeni ljudski šoli so ustvarili tako zvano »kmečko nadaljevalno šolo« (Ländliche Fortbildungsschule). Po nekaterih deželah je bila neobvezna, po drugih pa obvezna le v tistih občinah, kjer je tako sklenil občinski odbor, a teh je bilo razmeroma malo. Ta nadaljevalna šola ni imela kmetijsko strokovnega značaja, temveč je služila le bolj utrditvi in nekoliko tudi razširitvi znanja, ki so ga prinesli otroci iz ljudske šole, a čim bolj prilagodenega na krajevne potrebe in razmere. Le ponekod se je posvečalo nekaj pažnje tudi kmetijskemu pouku. Takih nadaljevalnih šol je bilo v vsej Avstriji okoli 400 in še 90 gospodinjsko nadaljevalnih šol. Pouk se je vršil po eno tedensko popoldne v zimskih mesecih. Te šole niso bile mnogo vredne in tudi sposobnega učiteljstva zanje je primanjkovalo, zato tudi niso mogle najti v kmečkem ljudstvu nobene prave naklonjenosti. Nekako duhovno središče zanje je bilo pri Sv. Martinu pri Gradcu, kjer so se vršili tudi tečaji za izobrazbo učiteljev za te šole.

Jako razvito je bilo pa tam kmetijsko strokovno šolstvo. Čeprav ni imela bivša Avstrija niti trikrat toliko kmečkega prebivalstva kot Slovenija, je vzdrževala vendarle petnajstkrat toliko kmetijskih šol kot smo jih pa imeli pri nas do zadnje dobe, namreč 68 eno- oziroma dvoletnih kmetijskih šol in 38 zimskih kmetijskih šol, razen tega pa še 23 gospodinjskih in celo vrsto specialnih šol, ki prihajajo neposredno v poštev za kmeta. Glede na to ima v bivši Avstriji tudi ena tretjina kmečkih gospodarjev kmetijsko šolo, zaradi česar potem tudi lahko razumemo silen dvig avstrijskega kmetijstva v povojnih letih.

Po prikloplitvi Avstrije k Nemčiji se je začelo seveda izenačevanje na vseh poljih in tudi na tem. Pred nastopom na-

rodno socialističnega režima so imele razne nemške zvezne države urejeno to vprašanje različno, nekatere slično kakor v Avstriji, a leta 1935. so izvedli temeljite reforme vsega nižjega šolstva. Danes ima vsa Nemčija izvedeno osemletno ljudsko-šolsko obveznost. Kmetijstvo se v ljudski šoli ne poučuje, vendar je izrečen ukaz, da mora biti vsaka ljudska šola čim najbolj prilagoden krajevnim razmeram in potrebam.

Največja zanimivost nemškega nižjega šolstva je tako zvana »poklicna šola« (Berufsschule). Da se mladina strokovno čim bolj usposobi, so uvedli Nemci za vse stanovne obvezno 2—3 letno poklicno šolo, tako da torej traja v Nemčiji šolska obveznost v resnici 10—11 let. Tudi vsi kmečki otroci morajo namreč obiskovati 2 leti »kmečko poklicno šolo«, kjer se vrši pouk vsako leto po 40 tednov s 160 učnimi urami. Namen teh šol ni dajati kmečki mladini pravega kmetijske strokovnega pouka, kajti ta je prihranjen za nižje kmetijske šole, katerih obisk še tudi nameravajo uvesti obvezno, temveč ustvariti pri mladini razumevanje za naloge in za pomen kmečkega stanu in dajati le temeljno kmetijsko izobrazbo kot podlago za razumevanje in za napredovanje praktičnega kmečkega dela. Učna snov obsega vse panoge osnovne kmetijske izobrazbe, razen tega pa še jako smotrni ljudski in stanovski pouk.

Po izkušnjah, ki so jih dobili, Nemci niso hoteli podrediti teh šol kmetijskim oblastem, kakor so pri nas, temveč šolskim, a poučujejo na njih ljudskošolski učitelji z dobro kmetijsko izobrazbo ter deloma tudi kmetijski strokovnjaki, ki pa morajo dobiti poprej potrebno pedagoško izobrazbo. Nadzorujejo jih nadzorniki ljudskih šol.

Ta poklicna šola se v Nemčiji šele splošno uvaja in imajo še težave z izobrazbo potrebnih učiteljev, a že dosedanje izkušnje kažejo, da bo v ogromno korist kmečkega ljudstva in nemškega kmetijstva, kajti globoko zamišljeni učni načrti in njih temeljita izvedba obetajo vzgojiti čisto nov, samozavesten kmečki stan, ki se bo popolnoma razlikoval od dosedanjega.

Kmetijska strokovna izobrazba v ožjem pomenu besede je pa prihranjena kmetijskim šolam. Ker mi gre v tej razpravi le za izobrazbo širokih kmečkih množic, se na najrazličnejša specialna, srednja in višja kmetijska učilišča ne oziram, temveč le na nižje kmetijske strokovne šole. Teh je bilo pozimi leta 1936/37. v Nemčiji 720, kar znači, da obstoji v Nemčiji za vsakih 18.750 duš kmečkega prebivalstva po 1 nižja kmetijska šola, dočim odpade pri nas šele na 138.000 duš. Omeniti pa moram, da nemške kmetijske šole navadno nimajo lastnih gospodarstev, ker je njih pouk predvsem teoretičen, češ da morajo učenci prinesiti praktično znanje že s seboj in ne gre še v kmetijskih šolah izgubljati s tem časa. Podobno stališče zavzema tudi večina drugih modernih držav. Pri tako silno razvitem skrbstvu za kmečko

in kmetijsko izobrazbo se potem tudi ne moremo čuditi, če je kmetijstvo v Nemčiji napredovalo zadnja leta naravnost skokoma.

Razen tega pa skrbi Nemčija tudi sicer jako intenzivno za kmečko izobrazbo. »Državna prehranjevalna korporacija« (»Der Reichsnährstand«) v svojem delokrogu ne zajema le vsega skrbstva za ves kmečki stan in za kmetijstvo, temveč za vso prehranjevalno proizvodnjo in tudi za ves tozadevni trg, vodi tudi brigo za vso politično, stanovsko in strokovno izobrazbo kmečkega ljudstva v obliki nešteti predavanj in kratkih tečajev, obenem pa izdaja še celo vrsto napol strokovnih, napol splošnih in dobro urejevanih časnikov, iz katerih zajema kmet vse, kar potrebuje.

Iz navedenega je razvidno, da so v Nemčiji zlasti v zadnjih letih naravnost vzorno poskrbeli za strokovno izobrazbo in za stanovsko vzgojo vsega kmečkega ljudstva, pomanjkljiva je pa v primeri s to nedvomno še splošna izobrazba, oziroma je ta izrazito enostranska, to je: prikrojena je izrečno in izključno narodnosocialističnim političnim tendencam. Ves sistem opisane vzgoje kmečkega naraščaja pa odgovarja nemškemu značaju, kajti Nemci očitno sploh nimajo smisla za vzgojo izrazitih in samostojnih osebnosti, temveč v prvi vrsti za vzgojo čim spretnjših izvrševalcev ozko začrtanih nalog.

V tem pogledu se od njih prav bistveno in popolnoma razlikujejo Danci. Vpliv demokratične in svobodoljubne Anglije ter vpliv njih velikega narodnega preporoditelja Grundtviga, ki je deloval približno v času kot pri nas A. M. Slomšek, sta vzgojila pri tem majhnem, a visoko kulturnem in izredno zanimivem narodu predvsem izredno močno svobodoljubje in pa hrepenenje po izobrazbi. Cilj vse danske vzgoje in šolanja ni izobraziti umnega kmeta ali spretnega obrtnika, temveč izključno le kulturno čim najvišje stoječega Danca, izoblikovati iz njega нравno, umsko in duhovno osebnost.

Ljudska šola na Danskem je na zunaj podobna ljudskim šolam po drugih državah, a le na zunaj, kajti ogromna večina ljudskih šol je občinskih in ne državnih. To ima na Danskem tudi velik pomen, kajti občin na Danskem nimajo zato, da bi nosile le stroške za razne potrebe in izvrševale le ukaze oblasti, temveč so tudi res gospodarji šol. One določajo učne načrte in počitnice, imenujejo učitelje itd. Država te občinske šole le močno subvencionira, za kar zahteva izvrševanje nekih malenkostnih pogojev. Toda marsikje se nočejo kmetje vezati niti na te pogoje ter rajši popolnoma sami vzdržujejo popolnoma svobodne ljudske šole, ki niso za svoje delo odgovorne nikomur razen vzdrževalcem. In takih šol je več sto. Pouk in življenje v teh danskih ljudskih šolah pa nima tudi nobenih sledov tistega policijskega duha, ki smo ga dobili pri nas od Nemcev in tudi vaško učiteljstvo je v najpopolnejšem pomenu besede živ ud

kmečkega občestva. Kmetijstvo kot tako se v ljudski šoli ne poučuje, pač pa je ves pouk močno prilagoden duhu in potrebam kmečkega stanu.

Ko dovrši kmečki sin ljudsko šolo, ostane nekaj časa doma, potem ga pošlje oče na kako oddaljeno, večjo in res napredno kmetijo, kjer ostane 1—2 leti na pol kot hlapec, na pol kot kmetijski vajenec. Celo država sama je določila nekaj najvzornejših kmetij kot nekaka učilišča za kmečke sinove in daje tistim mladeničem, ki gredo na te kmetije, posebno podporo. Tako se kmečki mladenič seznani z ljudmi in razmerami izven domačega kraja, obenem pa tudi praktično izuči res umnega kmetovanja. Ker obstoja pri večini ljudskih šol tudi tako zvana večerna šola, ki jo poseča šoli odrasla mladina in tudi starejše prebivalstvo, obiskujejo ti kmečki vajenci potem vedno tudi te večerne šole. Podobne so nekako našim kmetijsko nadaljevalnim šolam, le da je njih naloga bolj utrjevati in razširjati ljudskošolsko znanje kot pa dajati kmetijski pouk.

Po »vajeniški dobi« se vrne kmečki sin k svojim staršem, a ko dopolni 18 let, gre navadno v ljudsko visoko šolo, ki traja 5 zimskih mesecev, to je od 1. novembra do konca marca. Te ljudske visoke šole so izrečna danska posebnost in soglasna sodba vseh je, da tvorijo ravno one ključ do razumevanja izredno visoke stopnje, na kateri stoje Danci v vseh pogledih. To so zasebne ustanove (vseh je 60), ki leže izven mest. Sredi parka je večja ali manjša skupina poslopij, ki jih napolni vsako zimo po kakih 100 gojencev (od aprila do junija pa prav toliko gojenk), po ogromni večini iz kmečkih hiš, ki so dopolnili vsaj 18 leto in so torej že zreli za resnejšo obravnavo raznih vprašanj. Tu žive v popolni družinski skupnosti z vsemi učitelji in njih rodbinami, tako da je mogočen že stalni osebni vpliv. Osnovno načelo teh ljudskih visokih šol je, da ne marajo dajati gojencem nobene strokovne izobrazbe, temveč le občo, zato se o kmetijstvu predava le na nekaterih redkih ljudskih visokih šolah in še na teh le kot čisto postranski predmet.

Namen ljudskih visokih šol namreč ni napolniti gojencev s kakimi specialnimi znanji (zato ne izdajajo tudi nobenih izpričeval), temveč vzgojiti predvsem njih značaje in izoblikovati njih osebnosti. Zato tudi nimajo stalnih učnih načrtov, še manj pa kakih učnih knjig, temveč se vrši ves pouk v obliki predavanj in razgovorov, ker vplivata živa učiteljeva beseda in osebnost čisto drugače kot pa mrtva črka v učbeniku. Pouk traja po 8 ur dnevno. Temelj tvorijo veronauk, zgodovina in jezik. Obveznih je okroglo dve tretjini ur, v ostali tretjini si izbirajo potem učenci predmete po svojih nagnjenjih. Poučujejo se namreč na teh ljudskih visokih šolah svetovna zgodovina, domača zgodovina, cerkvena zgodovina, umetnostna zgodovina, socialna zgodovina, književna zgodovina, literarne vede, računstvo, jezik, zemljemerstvo, razne prirodopisne in prirodoslovne vede, družbo-

slovje, razni jeziki, državoznanstvo, vse panoge zemljepisja, narodno gospodarstvo, ženska ročna dela, petje in godba, gimnastika itd. itd. Na vsaki šoli obstojita potem še velika čitalnica in knjižnica, kjer presede gojenci ure in ure v prostem času ter se poglobljajo s pomočjo učiteljev v vprašanja, ki jih še posebe zanimajo. Ker so zbrani na takih šolah gojenci iz vseh mogočih vetrov, večkrat tudi iz drugih držav, sklenejo mladi ljudje tu številna znanstva in prijateljstva, ki vplivajo potem najugodnejše za vse življenje.

Po petih mesecih ljudske visoke šole se vrne kmečki fant duhovno ves prerojen in seveda s silno razširjenim obzorjem zopet domov. Marsikdo odide prihodnjo zimo še na kako drugo ljudsko visoko šolo, večina se pa mora seveda zadovoljiti z eno, saj ima že ta neverjetno globok vpliv na občo kulturno izoblikovanje mladega Danca. In na to solidno podlago se začne sedaj šele graditi tudi teoretična strokovna izobrazba. Par let po obiskovanju ljudske visoke šole gre namreč kmečki mladenič potem še na zimsko kmetijsko strokovno šolo, ki je zaradi obširne obče predizobrazbe gojencev tudi lahko čisto drugačna nego naša.

Z obiskovanjem kmetijske šole pa Dančeva strokovna izobrazba seveda še od daleč ni dovršena, kajti vsako zimo se vrši potem po vaseh na stotine navadno šestdnevni kmetijskih specialnih tečajev (n. pr. za molžo, za krmljenje živine, za zatiranje poljskih škodljivcev, za knjigovodstvo, za travništvo, za bolezni rastlin itd. itd.), ki jih obiskuje staro in mlado. Povprečni danski kmet ima zato razen ljudske visoke šole in zimske kmetijske šole še po 10—20 takih tečajev, potem se pa tudi ne moremo čuditi, če namolze povprečna danska krava po 4.500 l mleka na leto in če sem sam govoril s kmetičem, ki je našel 63 q ječmena na 1 ha in ker mu nisem mogel verovati, mi ga je pokazal, a ena izmed njegovih krav mu je dala lani 6431 kg mleka. Tako zvani »kmetijski konzulenti«, ki odgovarjajo približno našim okrajnim kmetijskim referentom, le da navadno to niso državni nameščenci, temveč nameščenci raznih kmečkih organizacij, so dobesedno neprestano med ljudstvom in ne zapravljajo časa le s pisarjenjem potrebnih in nepotrebnih aktov. Kmet se v vsaki strokovni zadevi obrne nanje in če je vprašanje lažje, dobi pismen odgovor, sicer pa pride konzulent na lice mesta, izvrše se obhodi polj ali hlevov in izčrpne odgovore dobe interesi na vsako vprašanje. Menda je ni vasi, kjer se ne bi vršile leto za letom tudi preizkušnje gnojil, semen itd.

Izredno visoka kulturna stopnja danskega kmeta in demokratični duh sta popolnoma odstranila sleherne socialne razlike med stanovi ter povzročila, da se je donos danskega kmetovalca že v zadnjih 30 letih več kot podvojil, da vladajo tam resnično obče blagostanje, globoka kultura, popolna svoboda in splošno zadovoljstvo. Bil sem v hiši kmetiča s 4½ ha zemlje, ki je začel

s praznimi rokami (v mladosti je bil industrijski delavec), imel je 2 salona, žena in hčerka sta igrali klavir, sam mi je pa dejal: »Ne želim si ničesar in ne menjal bi z nikomur.«

Na slično visoki stopnji stoji tudi nizozemsko kmetijstvo, le s to veliko razliko, da je Danska po veliki večini dežela majhnih mešanih kmetij, kakor naša Slovenija, dočim so na N i z o z e m - s k e m po večini srednji kmetje (30—40 ha zemlje), a kmetijstvo je specializirano. Navzlic temu pa ne bo odveč, ako si ogledamo še organizacijo vzgoje nizozemske kmečke mladine.

Šolska obveznost traja na Nizozemskem od 6—14 leta. Ljudska šola je v vsakem pogledu vzorna, toda kmetijstvo se vsaj kot predmet tudi v nizozemskih ljudskih šolah ne poučuje, pač pa ima velik del učiteljstva prav temeljito kmetijsko izobrazbo. V to svrho posečajo učitelji 2—3 leta po enkrat tedensko posebne tečaje na bližnjih kmetijskih šolah ter se še z intenzivnim privatnim studijem pripravljajo na posebni državni izpit iz kmetijstva. Ti učitelji in tudi taki brez izpitov, ki imajo pa zato nekoliko manjšo nagrado, vodijo potem na vasi posebne neobvezne dveletne zimske večerne kmetijske tečaje, katerih je vsako leto okoli 1800 z 32.000 učenci, kar znači, da obstoja približno na vsakih 1000 kmečkega prebivalstva po en tak tečaj, ki je naravnost vzoren, dočim nimamo pri nas niti na vsakih 10.000 kmečkega prebivalstva po ene kmetijske nadaljevalne šole.

Voditelji teh tečajev, ki tvorijo temelj in vir strokovne izobrazbe nizozemskega kmeta, so vedno učitelji, ker imajo ti poleg zadostne strokovne izobrazbe tudi neobhodno potrebno pedagoško izobrazbo, sodelujejo pa na njih v znatni meri tudi kmetijski strokovnjaki (agronomi, veterinarji i. dr.). Učna snov obsega le razne kmetijske predmete (rastlinstvo, gojenje rastlin, nauk o kmečki zemlji, mlekarstvo, kemijo, živinorejo itd.). Pouk traja 2 zimi po 150 ur, učitelji pa dobe za to 50 gld. letne splošne nagrade in še po 2,50 gld. od vsake ure, kar znaša za vsako zimo okroglo 400 gld. (10.000 din), to je toliko kot pri nas sploh vsa plača mladega učitelja začetnika.

Razen navedenih zimskih tečajev pri ljudskih šolah so pa na Nizozemskem začeli že zadnja leta ustanavljati za kmečko mladino še posebne zimske kmetijske nadaljevalne šole. Teh je trenutno že kakih 80 in so se jako dobro obnesle. Pouk je štirileten in urejen tako, da ga obiskujejo mladi kmečki fantje v prvem letu po 2 popoldneva tedensko (400 ur), drugo leto eno popoldne (200 ur), tretje in četrto leto pa tudi po eno popoldne, a le po 150 ur. Te šole vodijo prav tako ljudskošolski učitelji, ki imajo spredaj navedene kmetijske skušnje in ki so se dobro izkazali pri vodstvu poprej navedenih tečajev. Seveda so pa oproščeni potem pouka v ljudski šoli. Prvi dve leti sta posvečeni v prvi vrsti razširitvi in poglobitvi splošne izobrazbe

in se poučuje jezik, računstvo, zgodovina, zemljepisje, državoznanstvo, kemija, prirodoslovje, rastlinstvo in živalstvo, naslednji 2 leti se pa poučujejo potem kmetijski predmeti v ožjem smislu, to je kmetijski prirodopis in kemija, veda o poljedelski zemlji, njeni obdelavi in o melioracijah, potem kmetijsko rastlinstvo ter njega gojenje in bolezni, dalje živalstvo, živinoreja in mlekarstvo, gnojenje, kmetijsko knjigovodstvo in kmetijsko obratostlovje.

Kakor sem dejal, imajo Nizozemci s temi šolami izborne izkušnje in kmetje grade sami zanje po vaseh posebna poslopja, bogato opremljena z vsemi potrebščinami. Vzporedno s temi so ustanovili tudi slične gospodinjske šole za kmečka dekleta, ki so pa samo dvoletne, a pouk na njih traja 2 polni leti po trikrat tedensko dopoldne in popoldne. Kako skrbе zanje, naj zadostuje, če povem, da sem našel daleč zunaj na kmetih v učilnici take kmetijske gospodinjske šole 26 plinskih štedilnikov, 4 električne ter 3 petrolejske in vsak štedilnik je imel popolno kuhinjsko opremo, tako da ni treba nobeni učenki samo gledati, temveč lahko vsaka res sama vse dela. Razen tega pa imajo učenke na razpolago še vse druge potrebščine, kakor električne likalnike itd. Ni treba še posebej poudarjati, da sploh nikomur ne pade v glavo uvajati kakih enotnih učnih načrtov, temveč so ti popolnoma prilagodeni potrebam in razmeram svojega okoliša.

Jasno je, da imajo Nizozemci potem tudi veliko število (okoli 30) kmetijskih strokovnih šol, ki jih posečajo že odrasli kmečki fantje in trajajo navadno po 2 zimski polletji. Pouk na njih je samo teoretičen, ker mora praktično znanje prinesiti vsak že s seboj in imajo gojenci predpisano zanje tudi precej visoko predizobrazbo. Kakor v Nemčiji in na Danskem, tako so namreč na Nizozemskem in tudi še po večini drugih kulturnih držav mnenja, da v kmetijskih šolah ne kaže izgubljati časa s praktičnimi deli. Za kake poizkuse itd. jim popolnoma zadostujejo majhni šolski vrtovi.

Izobraževalno delo v obliki nekajdnevniht tečajev, priložnostnih nasvetov, predavanj, obhodov po poljih in po hlevih itd., ki ga vrše kmetijski konzulenti, je slično kakor na Danskem, zato ga ne bom še podrobnejše opisoval. Dodam naj le še, da vzdržujejo velik del navedenih tečajev in šol jako razvite kmečke organizacije same z izdatno podporo države, učenci in učenke pa plačujejo tudi nekaj šolnine, ki je odmerjena po imovinskih razmerah staršev (do 30 gld. letno).

Kakor je razvidno že iz tega kratkega orisa, je izvedena organizacija pouka kmečke mladine silno intenzivno. Skoro vse kmečko prebivalstvo (torej tudi kmečki delavci) ima vsaj zimske kmetijske nadaljevalne tečaje, večina tudi kmetijske nadaljevalne šole in nižje kmetijske strokovne šole, zato je tudi nizozemsko kmetijstvo obenem z danskim danes prvo na svetu. Videli smo, da je pa ves vzgojni sistem popolnoma različen od

danskega in čeprav je nizozemski kmet bogat, njegov življenjski standart (hrana, stanovanje itd.) vendar zaostaja za danskim. Tudi nizozemsko kmetijsko združenstvo močno zaostaja za danskim, zaradi česar prodaja n. pr. tam kmet mleko še enkrat ceneje nego ga pa plačuje mestni konsument. Ali je morda to posledica različnega vzgojnega sistema, ki nudi nizozemskemu kmetu znatno manjšo splošno izobrazbo, dočim je strokovna izobrazba najbrže še višja nego na Danskem? Nagibam se k temu, da bi odgovoril na to vprašanje pritrdilno.

Nekoliko pa zaostaja za nizozemskim kmetijstvom belgijsko, kajti ta izrazito industrijska država je začela posvečati kmetijstvu šele zadnja leta nekoliko več pažnje. Šele v najnovejši dobi je bilo uvedenega v zadnji 2 leti osemletne ljudske šole tudi po 4 ure tedensko kmetijskega pouka, za katerega se učitelji za silo usposobijo na učiteljiščih. Kakor na Nizozemskem, je ljudski šoli za mladino po dovršenem 14 letu navadno priključena še večerna kmetijska nadaljevalna šola, ki traja dve zimi po 100 ur. Te vodijo le ljudskošolski učitelji, ki imajo v to svrho deloma posebne tečaje na kmetijskih strokovnih šolah. Ta večerna kmetijska nadaljevalna šola se otvori, če se prihlasi vsaj 6 učencev. Belgija ima danes kakih 800 takih šol in vzporedno z njimi še kakih 200 gospodinjskih za deklice, skupno s kakimi 14.000 učenci in učenkami, kar znači, da jih obiskuje približno ena polovica moške in petina ženske kmečke mladine. Značilno je, da so po flamskem delu Belgije razvite mnogo bolj nego po valonskem (francoskem). Njih notranji ustroj je jako sličen nizozemskim večernim kmetijsko nadaljevalnim tečajem.

Razen tega imajo Belgijci za 17 in 18 letno kmečko mladino še kmetijske nadaljevalne tečaje, ki so nekako nadaljevanje zgoraj omenjenih šol in ki trajajo 2 zimi po 100 ur (2 popoldneva tedensko). Vseh so ustanovili doslej že okoli 100 za fante in okoli 40 vzporednih za dekleta, vsak ima pa povprečno po 25 učencev. Deloma jih ustanavlja država, deloma okrajni zastopi, deloma pa kmečke organizacije z državno, okrajno in občinsko podporo, a vodijo jih okrajni kmetijski strokovnjaki (konzulenti) s pomočjo veterinarjev i. dr. Ustanavlja namreč lahko po demokratičnih državah kakršno koli šolo vsak, le za pridobitev državne podpore so predpisani neki jako lahki pogoji. Navedene šole imajo popolnoma kmetijsko strokovni značaj.

Končno imajo Belgijci seveda tudi prave kmetijske srednje šole. Teh je 17, razen tega pa še 14 vrtnarskih in 50 gospodinjskih, kar vsekakor ni mnogo. Vzrok tiči najbrže v tem, da ima Belgija po večini male kmete, ki ne zmorejo dolgotrajnega študiranja svojih otrok. Organizirane so namreč po večini popolnoma drugače nego naše. Pouk na njih traja polna 3 leta. Prvi dve leti je po 18 ur tedensko posvečenih še splošni izobrazbi, 14 ur pa raznim prirodopisnim in prirodoslovnim predmetom, ki

tvorijo temelj teoretičnemu kmetijstvu, a tretje leto je namenjeno potem le kmetijski strokovni izobrazbi v ožjem pomenu besede. Nekaj zasebnih kmetijskih šol (ki jih razen ene vse vodijo razni redovi, zlasti šolski bratje) ima pa le po dva zimska semestra z zgolj teoretično kmetijsko izobrazbo. Večji kmetje imajo pa v znatni meri tudi štiriletne kmetijske visoke šole, ki obstojajo v mali Belgiji kar tri.

Zaradi popolnosti naj še omenim, da so v Belgiji zelo razširjena priložnostna kmetijska strokovna predavanja po vaseh. Samo kmetijsko ministrstvo jih priredi letno po kakih 5.000, še več pa razne kmečke organizacije, zlasti zadruge. Zato stoji tudi belgijsko kmetijstvo precej visoko, a velike težave se pa pojavljajo v tem, da uhaja vse kmečko prebivalstvo v mestne tovarne in morajo zato marsikje njive izpreminjati v pašnike. Zaradi šibko razvitega združništva sta tudi rentabilnost in donos kmetij jako različna po pokrajinah.

Na splošno bi torej za Belgijo lahko rekli naslednje: država je izrazito industrijska in to omogoča tudi malim kmetom zadovoljiv obstoj, čeprav jim država ne posveča prav posebne pozornosti. Toliko je pa vendarle tudi tu poskrbljeno, da bi mogla vsa kmečka mladina dobiti vsaj temeljno kmetijsko strokovno izobrazbo, dobil sem pa vtis, da bi bila splošna izobrazba kmečkega ljudstva lahko večja. In ravno to bi utegnilo imeti deloma neugodne posledice na splošno raven belgijskega kmečkega ljudstva.

Popolnoma nasprotno sliko nam pa nudi mala sosednja Luksemburška, ki zavzema po površini komaj našo Gorenjsko in šteje kakih 350.000 prebivalcev, od katerih je 30% kmetov s 16.000 kmečkimi obrati. Kultura in blagostanje vsega prebivalstva te srečne države sta naravnost neverjetna. Ljudska šola se nahaja v vsaki vasi in šolska obveznost traja 7 do 8 let. Nanjo je potem navezana dveletna obvezna nadaljevalna zimska šola za mladino od 14. do 16. leta, kjer se vrši pouk po dva popoldneva ali po tri večere tedensko. Po kmetih ima seveda kmetijski značaj. Nudi osnovno kmetijsko izobrazbo, posebno veliko pažnjo pa posveča gojitvi ljubezni do kmečke grude, doma in življenja. Poučujejo tu dobro usposobljeni in še bolje plačani ljudskošolski učitelji.

Za pravo kmetijsko strokovno izobrazbo pa skrbi kmetijska šola v Ettelbrücku, ki traja dve leti in ima po kakih 120 učencev, a mnogi kmečki sinovi gredo tudi na kmetijske šole v sosednje države, zlasti v Belgijo. Na tej šoli je osredotočeno tudi vse luksemburško znanstveno delo v prosep kmetijstva. Šola je naravnost razkošno opremljena prav z vsem, kar si more kdo le poželeti. Za tisto kmečko mladino, ki pa iz kakršnega koli razloga ne more obiskovati kmetijske šole, je pa poskrbljeno z mnogoštevilnimi trimesečnimi zimskimi kmetijskimi tečaji, ki se vrše po raznih središčih in traja njih pouk po 3 ure dnevno. Izredno velik pomen za izobrazbo luksemburškega kmečkega ljud-

stva pa imata tudi silno razvita kmetijska organizacija in tisk. Vsak kmet je član raznih kmetijskih zadrug ter strokovnih in stanovskih društev in skoro vsako izdaja tudi svoje glasilo, ki je navadno obvezno. Tako prihaja v vsako kmečko hišo po več stanovskih in strokovnih listov, iz katerih črpa potem kmet svojo obsežno splošno in strokovno izobrazbo, zato je tudi naravnost užitek hoditi po luksenburških kmečkih vaseh, kar je tem lažje, ker tam sploh ni nobene neasfaltirane ceste več. Da prirejajo te številne kmečke organizacije neprestano tudi brez števila strokovnih predavanj in nekajdnevni specialnih tečajev po vaseh, ni treba še posebej poudarjati.

Če pride iz take države potem človek v Francijo, ni čudno, če se mu bo zdela naravnost zaostala. To je edina država na evropski celini, ki ima sama vsega dovolj in se zato tudi ne smemo jeziti, če na primer noče kupovati naših kmetijskih pridelkov in nima tudi sama doma nobenega posebnega interesa na dvigu kmetijske proizvodnje. (Francoska krava da na primer le 2.000 litrov mleka letno.) Lani so pridelali na primer toliko pšenice (30 milijonov kvintalov preveč), da so se v novembru vršila posvetovanja, kako bi zadržali napredek kmetijske produkcije, ker ne vedo kam z njo. Razen tega francoska kmečka vas tudi izumira in vanjo se selijo tujci.

Glede na to je tudi razumljivo, če za izobrazbo tiste kmečke mladine, ki ostane doma, ni preskrbljeno ravno v najvišji meri. Sicer imajo tudi Francozi približno iste ustanove kakor ostale, spredaj opisane države, toda njih kakovost in razširjenost vendarle zaostajata za spredaj omenjenimi državami, navzlic temu najdemo pa tudi v Franciji stvari, ki jih kaže prav vidno podčrtati, zlasti v njenem severnovzhodnem delu. Nekaj kmetijskega pouka nudi po kmetih že ljudska šola, a ministrstvo zelo pritiska na to, da se osnuje pri vsaki šoli vsaj kmetijski poizkusni vrt. Potem imajo Francozi seveda tudi zimsko večerno kmetijsko nadaljevalno šolo, priključeno ljudski šoli, le da je teh razmeroma malo. V vsem departmaju Metz, ki spada med naprednejše, jih je na primer samo 18. Ta je namenjena poglobitvi in razširitvi splošne izobrazbe v kmetijski smeri in daje tudi precej kmetijske strokovne izobrazbe. Šole so prostovoljne, okraji jih pa lahko razglase za obvezne. Tu uče ljudskošolski učitelji, ki dobe v ta namen že nekaj kmetijske izobrazbe na učiteljskih, nekateri imajo pa še posebne državne kmetijske strokovne skušnje in dobe zato po 1.000 frankov posebne doklade, dočim jo dobe tisti brez skušenj le po 600 frankov, razen tega pa dobe še od vsake učne ure po 20 frankov. Stroške zanje nosijo predvsem občine in departmaji. Pouk traja štiri zimske mesece po dva večera tedensko, kakih učnih načrtov pa sploh ni, temveč ga sestavi vsak učitelj za svojo šolo in za vsako leto sproti, tako da je res lahko v najvišji meri prilagoden izrečno dotičnemu kraju in času. Te učne načrte potrjujejo le šolski nadzorniki

in posebne komisije za te šole v vsakem departmaju, v katerih so ravnatelji kmetijske službe, šolski nadzorniki ter zastopniki kmetov. Nadzorstvo nad temi šolami vodijo, kakor tudi po večini drugih držav, v prvi vrsti šolski nadzorniki, razen teh pa tudi kmetijske zbornice in profesorji kmetijskih šol. Te šole so v splošnem prav dobre, le zanimanja zanje ni preveč, kar je pač posledica današnje miselnosti francoskega ljudstva, ki je usmerjena v mesta. Država preskrbi in nudi vsakemu francoskemu kmetu vso možnost zadostne strokovne izobrazbe, toda zanimanja zanje ni preveč iz že omenjenega in še iz drugih razlogov.

V navedenih šolah dobe lahko kmečki otroci nekaj najosnovnejše kmetijske strokovne izobrazbe, ostalo jim dajejo pa potem kmetijske strokovne šole, ki jih je precej (v Alzaciji-Loreni v vsakem okraju po ena). Pouk na njih traja dva zimska semestra in je navadno le teoretičen, čeprav so pri takih šolah večkrat tudi velike ekonomije. Tudi pri teh šolah je najvažnejša zanimivost ta, da zanje navzlic temu, da je Francija izrazito centralistična država, sploh ni kakih učnih načrtov; temveč si ga ustvari vsaka šola sama zase, da je lahko res popolnoma prilagoden potrebam in razmeram svojega okoliša. To velja poudariti zlasti še zato, ker se mi zde pri nas centralistični učni načrti, bodisi državni, bodisi banovinski, ena izmed velikih ovir uspešnih napredkov v vseh vrstah strokovnih šol. Omenim naj še, da se poučujejo na teh šolah poleg običajnih predmetov še francoski jezik, fizika, uprava vodnih zgradb, gradnja kmečkih poslopij in zemljemerstvo ter osnovni pojmi raznih obrti, ki jih kmet v svojem gospodarstvu stalno potrebuje (na primer kovaštvo, kolarstvo, mizarstvo, sedlarstvo itd.). Vzporedno s temi obstojajo tudi podobne gospodinjske šole za dekleta.

Za kmetijsko strokovno izobrazbo imajo dalje v Franciji še 28 posebnih središč na velikih zasebnih kmetijah, ki so namenjena vzgoji kmečkega delavstva in kjer žive dečki kot nekaki kmetijski vajenci. Prav zanimivo pa postaja v Franciji novo in živahno zasebno kmečko mladinsko gibanje, posebno katoliško, ki ima v svojem programu poleg obravnavanja in reševanja strokovnih, stanovskih, socialnih in drugih vprašanj tudi dvig strokovne izobrazbe, zlasti po tako imenovanih dopisnih šolah. Snujejo po vaseh tudi posebne »študijske krožke«, ki jih vodita navadno duhovnik ali učitelj, a podpirajo jih zelo kmetijske zbornice. V nekaterih pogledih so ti krožki podobni našim fantovskim odsekom. Samo v departmaju Metz je na primer 25 takih krožkov, njih vodilni člani so pa navadno absolventi kmetijskih šol. Končno vrše tudi kmetijski strokovnjaki s predavanji in tečaji podobno strokovno izobraževalno delo, kakor smo videli to že v poprej opisanih deželah in kakršno bi morali po zakonu vršiti tudi pri nas.

Ugodnejšo sliko nam nudi potem zopet demokratična in kmetijsko silno napredna Švica. Ker sestoji ta iz 25 skoro popol-

noma samostojnih kantonov, je to vprašanje urejeno v vsakem kantonu samostojno, a zelo podobne življenjske okoliščine so same nanesele, da imajo vendarle precej enak ali vsaj zelo podoben značaj. Jaz bom vzel tu za primer kanton Zürich. Že vzorna osemletna ljudska šola se precej ozira na kmetijstvo, čeprav se to ne poučuje kot samostojen predmet. Zato dobita kmečki sin ali hči prvo sistematično osnovno kmetijsko izobrazbo, kakor po vseh kulturnih državah, tudi v Švici v dveletni kmetijski zimski nadaljevalni šoli (po 140 ur), ki je po nekaterih kantonih obvezna, drugod pa neobvezna. V züriškem kantonu, kjer je na primer neobvezna, je takih šol 23. Ena kmetijska nadaljevalna šola je navadno za več občin in jo obiskuje 70% kmečke mladine. Nudi občo in strokovno izobrazbo, kajti poučujejo se jezik, državoznanstvo, gospodarstvo, kmetijsko računstvo, knjigovodstvo in kmetijstvo. Splošne predmete poučujejo ljudskošolski učitelji, ki dobe za to poseben honorar od 4,5 do 5,5 frankov (to je okroglo 50 din) od ure, kmetijstvo pa poučujejo kmetijski strokovnjaki. Tudi v Švici so te šole, kakor skoro po vseh drugih kulturnih državah, podrejene učni upravi in ne kmetijski, kakor pri nas. Vzdržujejo jih navadno občine s pomočjo kantonov in države, obiskuje jih navadno mladina po dovršeni ljudski šoli, mnogo je pa tudi že čisto odraslih učencev. Za deklice obstoje vzporedne gospodinjske nadaljevalne šole, ki so pa navadno obvezne, zato je na primer teh samo v züriškem kantonu 83.

Pravo kmetijsko strokovno izobrazbo pa dobi švicarski kmet, kakor po vseh drugih državah, v dveletni zimski kmetijski nadaljevalni šoli, katerih je samo v mali Švici, ki ima komaj dober milijon kmečkega prebivalstva, nad 50, to je približno na vsak naš okraj po eno. Zato imajo kmetijsko šolo tudi tri četrtine kmečkih gospodarjev. Razen tega skrbijo sijajno razvite kmečke organizacije tudi za prirejanje neštetihi strokovnih predavanj in krajših specialnih tečajev iz kmetijstva in kmečkega gospodarstva, istočasno pa seveda tudi za zelo bogat kmetijski strokovni tisk, ki ne manjka v prav nobeni kmečki hiši.

Končno obstoje tudi v Švici ljudske visoke šole, le da so te organizirane popolnoma drugače nego na Danskem. Zelo velika organizacija, ki jo vodi poseben kantonalni odbor, sestojč iz zastopnikov oblasti, predavateljev, slušateljev ter raznih prosvetnih organizacij, ima po občinah še posebne krajevne odbore (v kantonu Zürich jih je bilo na primer leta 1936. kar 35). Ti prirejajo potem pozimi krajše tečaje. Letošnjo zimo se vrše na primer iz matematike, iz fizike in kemije, iz meteorologije in astronomije, iz geologije in biologije, iz anatomije in fiziologije, iz zemljepisa, iz medicine in higijene, iz umetnosti in umetne obrti, iz glasbe, iz slovstva, iz zgodovine, iz verstva in modroslovja, iz dušeslovja, iz družboslovja in vzgojeslovja, iz prava in gospodarstva ter končno še tečaji o raznih

tekočih perečih švicarskih vprašanjih, a priključeni so jim tudi tečaji za pouk tujih jezikov. Čim se prihlasi na vasi za kak tečaj dovolj udeležencev, se ta takoj priredi. Samo v sezoni l. 1935/36. se je vršilo na ta način v züriškem kantonu, ki je skoro polovico manjši od naše Gorenjske, 167 tečajev z 20.056 udeleženci, a od leta 1920., ko je bila ta organizacija ustanovljena, se je udeleževalo njenih tečajev skoro četrta milijona udeležencev, to je skoro polovica vsega prebivalstva.

Glede na to se seveda tudi ne moremo čuditi visoki kulturi švicarske kmečke vasi, saj jih je vsaj v nemškem delu Švice le malo brez asfaltiranih cest, kanalizacije, električne razsvetljave itd., brez radia ni menda nobene kmečke hiše in velik del pastirjev lahko s planine domov gospodarju telefonira, koliko je opoldne ali zvečer namolzel. Skratka: življenjski standard Švicarja je za 12% višji nego Amerikanca, kakor so nedavno ugotovili ameriški strokovnjaki sami.

Ker nam Mussolinijeva Italija na tem polju nima povedati ali celo pokazati kaj posebnega, razmer tam ne bom opisoval, pač pa naj se ozrem končno še na bratsko bivšo Č e š k o - S l o v a š k o, ki je v tem pogledu sicer ne poznam iz lastnega opazovanja in se zato oziram le na podatke svetnika g. Krošlja na poletni kmetijski anketi. Da je češka ljudska šola prvovrstna, je obče znano. Tudi tam je od leta 1929. dalje navezana nanjo tako imenovana »ljudska kmetijska šola« (lidove školy hospodarske). Ustanavljajo jih po prostem preudarku občine, a če jih ustanove, so potem obvezne za mladino od 14. do 16. leta. Njih namen je utrjevati in poglobljati ljudskošolsko znanje mladine in ji nuditi osnovno kmetijsko izobrazbo ter jo tako pripravljati za obisk kmetijskih strokovnih šol. Pouk je skupen za fante in za dekleta ter traja dve zimi po pet mesecev. Stvarne izdatke zanje nosijo občine, osebne pa država. Poučujejo v njih ljudskošolski učitelji, ki so se za to usposobili v posebnih tečajih, a sodelujejo tudi učitelji kmetijskih šol. V šolskem letu 1936/37. je bilo v Češko-Slovaški 1.172 takih šol s 46.000 učenci in učenkami.

Pravo kmetijsko strokovno izobrazbo pa dajejo tudi v Češko-Slovaški šele kmetijske šole, katerih velika pozitivna značilnost je ta, da so zelo prilagodene živim razmeram in potrebam kmetijstva ter jim stalno sledijo. Vseh kmetijskih šol sploh imajo tam 276, od katerih je 30 nižjih kmetijskih šol in 141 zimskih, ostale so pa višje, specialne in gospodinjske.

O ostalih sredstvih za dvig splošne in strokovne izobrazbe češko-slovaškega kmečkega prebivalstva ne bom govoril, ker sta njih visoka razvitost in kakovost znana. Češko-Slovaška je preplavljena z meščanskimi šolami, znaten odstotek srednjih gospodarjev ima poleg popolne strokovne tudi celo srednješolsko izobrazbo, kmečka stanovska in strokovna organizacija ter za-

družništvo so na višku, enako tisk, radio itd. Zato je tudi življenjski standard češkega kmečkega ljudstva daleč pred našim.

Tako smo pregledali sedaj prav na kratko 9 kmetijsko najnaprednejših evropskih držav. Na podlagi tega pregleda bi lahko ugotovili tole:

1. V ljudskih šolah, ki so povsod sedem ali osemletne, se kmetijstvo poučuje kot predmet le v razmeroma redkih državah, pač pa polagajo skoro vse države zelo veliko pažnjo na to, da so ljudske šole v čim najvišji meri prilagodene res razmeram in potrebam svojega okoliša.

2. Osnovno kmetijsko izobrazbo dobi kmečka mladina šele v zimskih kmetijskih nadaljevalnih šolah, ki jih imajo vse kulturne države in ki so navezane na ljudske šole. Ponekod imajo predvsem kmetijsko strokovni značaj, drugod pa nudijo tudi poglobitev in razširitev obče izobrazbe, ki jo je prinesla mladina iz ljudskih šol. Vodiijo jih povsod ljudskošolski učitelji, ki imajo v ta namen navadno še posebno usposobljenost in so zato tudi še posebe nagrajeni. Le ponekod sodelujejo pri njih tudi kmetijski strokovnjaki. Podrejene so skoro povsod šolski in ne kmetijski upravi, vzdržujejo jih pa navadno občine in kmečke organizacije z močno državno podporo. Vzdrževalci imajo pri njih seveda tudi vso besedo.

3. Pravo in popolno kmetijsko strokovno izobrazbo pa nudijo bodočim kmečkim gospodarjem povsod šele kmetijske strokovne šole, za katere je v vseh državah poskrbljeno v neprijemno večji meri nego pri nas. Pouk na njih je navadno le teoretičen. Nižje kmetijske strokovne šole trajajo ponekod eno, drugod pa tudi po dve zimi.

4. Skoro povsod zavzemajo pri dviganju kmetijske strokovne izobrazbe vелеvažno mesto tudi kmetijski strokovnjaki, posebno okrajni kmetijski referenti (konzulenti), katerih glavni delokrog je ravno neprestani in neposredni stik s kmeti in njih gospodarstvi. Ti prirejajo povsod kratke specialne tečaje, kmetijska predavanja, vodiijo razne poskusne postaje, stalne obhode po kmetijah itd.

5. Prevažni činitelji na tem polju so povsod tudi kmečke stanovske in strokovne organizacije z zadružništvom. V nekaterih ravno najnaprednejših državah (na primer na Danskem) so te naravnost nositeljice vsega tozadevnega dela.

6. Po mnogih najnaprednejših državah (zlasti na Danskem in v Švici) se razen tega prav dobro zavedajo, da tudi za kmeta ne zadostuje le strokovna izobrazba, temveč da je treba to opreti tudi na primerno splošno izobrazbo, ki jo dajejo ponekod obenem s strokovno, drugod pa zopet s posebnimi izobraževalnimi ustanovami (na primer z ljudskimi visokimi šolami).

7. Nobenega dvoma ni, da je vsestranska izobrazba širokih

množic kmečkega ljudstva v tesni zvezi tudi z njih gospodarskim blagostanjem, oziroma še več, da je to v precejšnji meri naravnost odvisno od izobrazbe, za kar nam nudita lep dokaz na primer Italija v negativnem in Danska v pozitivnem pogledu.

V.

Že ta pregled nam dokazuje, da posvečajo vse kulturne države splošni in strokovni izobrazbi kmečke mladine in kmečkega prebivalstva sploh izredno veliko pažnjo, kajti vse se dobro zavedajo, da so tozadevni izdatki jako rentabilni. Bolj nego dolgo opisovanje nam dokazuje to že naslednji pogled:

Države	Velikost v km ²	Prebivalcev	Šolska obveznost traja let	S kmetijstvom se peča % pr.	Na 1 kmet, pr. odpade polje- del. zemlje v ha	Na 1 ha pri- delajo v q		Na 1 km ² površine redijo				
						pšenice	krom- pirja	konj	goveje živine	prašičev	perut- nine	ovac
Avstrija . . .	83.868	6,760.000	10	31,7	4,3	15,2	148,0	3,1	28,0	33,6	103,4	2,5
Nemčija . . .	470.714	67,587.000	10	28,8	3,0	22,6	191,5	7,27	43,4	50,5	200,0	10,0
Danska . . .	42.931	3,736.000	7	35,0	5,5	28,5	164,1	12,8	71,8	71,4	617,2	4,3
Nizozemska . .	34.181	8,557.000	8	20,5	3,6	27,3	183,9	8,7	76,8	41,1	834,4	17,0
Belgija . . .	30.507	8,331.000	8	19,3	2,7	24,6	196,0	8,6	57,1	34,2	1.106,0	6,1
Luksemburška .	2.586	296.913	10	30,0		17,6	118,1	6,7	41,5	56,5	202,0	3,0
Francija . . .	550.986	41,910.000		35,7	4,5	13,3	103,6	4,9	28,5	12,9		18,0
Švica . . .	41.295	4,174.000	8	21,4	5,3	23,5	179,6	3,3	39,6	22,5	135,0	4,2
Italija . . .	310.177	42,704.000		46,7	2,6	15,5	73,6	2,5	23,5	9,0		28,0
Jugoslavija . .	247.542	15,174.000	8	33,5	2,8	11,0	62,7	4,9	16,5	12,7	87,0	38,0
Slovenija . . .	15.936	1,200.848	8	31,0	2,2	8,6	51,3	3,3	23,6	18,8	129,0	2,2

Države	Uvozni (+) ali izvozni (—) presežek znaša v tonah				Potrošnja znaša letno na 1 prebivalca v kg					
	pšenica	goveje meso	sveže mleko	Umetna gnojila	kruš. žita (pšen., rž)	mleka	kave in čaja	jajc (v kom.)	krom- pirja	sladkorja
Avstrija . . .	+ 221.970	+ 1.140	— 12.540	+ 112.200	186		0,83	98	483	29,9
Nemčija . . .	+ 1,219.000	+ 44.620	+ 20.200	— 513.000	170	362	2,31	129	171	24,9
Danska . . .	+ 139.590	— 29.910	— 17.500	+ 501.100	237	417	7,76	90	338	47,8
Nizozemska . .	+ 567.680	+ 20.780	— 189.400	+ 686.400	162		6,34	90	238	35,9
Belgija . . .	+ 1,073.290	+ 6.850	+ 3.000	— 782.700	223	341	5,53	236	382	24,7
Luksemburška }										
Francija . . .	+ 437.630	+ 16.970	— 15.000	+ 261.800	192	315	4,23	153	353	24,3
Švica . . .	+ 438.420	+ 3.000	+ 2.000	+ 139.300	158	509	3,40	156	222	36,3
Italija . . .	+ 1,655.790	+ 28.000	— 4.200	+ 1,253.400	230	105	1,13	110	65	9,2
Jugoslavija . .	— 318.000	— 1.000	— 100	— 26.500	148		0,68	49	108	6,8

Res je, da na visoko proizvodnjo ponekod (na primer na Danskem, na Nizozemskem, v Franciji) vplivajo tudi ugodnejše podnebne razmere in boljša kakovost zemlje, a zlasti glede zadnje ne smemo pozabiti, da so to boljšo kakovost marsikje šele ustvarili z dolgotrajnim trudom in z velikimi žrtvami. Večkrat se tolažimo tudi s tem, da imajo navedene napredne države tudi

mного ugodnejše tržne pogoje, a zlasti glede teh velja, da so si tudi te morale marsikatero šele trdo priboriti in jih tudi danes vzdržujejo le z visoko kakovostjo svojega blaga.

Ne, ne bom trdil, da je že v sami izobrazbi vsa rešitev kmečkega vprašanja, nobenega dvoma pa ni, da je ona vsaj ključ do rešitve velikega dela stisk, ki tarejo kmeta. Splošno in strokovno zadostno izobražen kmet namreč ne bo le več pridelal, temveč bo tudi lažje delal, njegovi pridelki bodo kakovostno boljši, imel bo več smisla za združništvo in za samopomoč, sploh bo politično zrelejši in si bo s tem ustvarjal tudi primernejše gospodarsko politične pogoje za svoje kmetovanje itd. Da je to res, nam naravnost nazorno kažejo zlasti Danci, Holandci in Švicarji.

Glede na vse povedano ni nobenega dvoma, da moramo tudi pri nas začeti posvečati tej strani reševanja kmečkega vprašanja mnogo več pažnje nego doslej. Že iz uvodnega pregleda našega tozadevnega današnjega stanja smo videli, da imamo res tudi pri nas že marsikaj, a da je skoro vse še precej pomanjkljivo v tem ali drugem pogledu. Imamo na primer številčno močno ljudsko šolstvo in ljudsko prosvetno organizacijo, a vsebinsko bi bilo treba obe močno prenoviti, imamo kmetijske (gospodinjske) nadaljevalne šole, a se ne premaknemo s prvih začetkov. Ponašamo se s svojim združništvom, a če odštejemo lepo razvito kreditno združništvo, ostane precejšnja, precejšnja revščina in tudi združni duh stoji pri nas na zelo steklenih nogah.

Skratka: šele primerjava z drugimi, res naprednimi deželami nam pokaže, koliko dela nas čaka skoro na vseh področjih dviga izobrazbe našega kmečkega ljudstva, ki mora temeljiti na tozadevnem delu za njegovo mladino, zlasti v mladeniški dobi. Tu je pomanjkljivost pri nas največja, kajti v teh letih, ko se prav za prav oblikuje bodoči kmečki gospodar, ne nudimo mi kmečkemu fantu skoro ničesar, dekletu pa premalo. Če jima v teh prevažnih letih ne bomo ustvarili potrebnih temeljev, tudi v poznejših letih navadno ne bosta kazala zadostnega smisla za svoje umsko dopolnjevanje na eni strani in za res smotrno samopomoč na drugi strani.

Predaleč bi zašel, ako bi hotel v tem kratkem pregledu podrobno razmotrivati in očrtati vse naloge, ki nas za dogledno bodočnost na tem polju čakajo in ki ne dovoljujejo več dosežanj odlašanj in polovičarstev. Že gornja izvajanja nam pa kažejo, da bi se morala naša prizadevanja že v najbližji prihodnosti nujno gibati v naslednjih smereh:

1. Ljudsko šolo po kmetih je treba prav močno izboljšati v vseh pogledih, zlasti ji pa:

a) preskrbeti boljše kvalificirano učiteljstvo. V ta namen je treba pospeševati dotok učiteljskega narasčaja iz kmečkih vrst, mu nuditi na učiteljskih mnogo širšo in globljo kmetijsko in gospodinjsko izobrazbo ter ustvariti bolj

ugodno razmerje med številom moškega in ženskega učnega osebja. Sedanja skoro popolna odtujenost večine učiteljstva prebivalstvu njih šolskega okoliša je v veliko škodo šoli, ljudstvu in učiteljstvu samemu.

b) Večjo pažnjo je treba posvečati ravno ljudskim šolam po odročnejših kmečkih krajih s tem, da jim preskrbimo primernejša poslopja in odpraviti je treba sedanjo prenapolnjenost razredov. Marsikateri šolski okoliši so še vedno mnogo preveliki.

c) Takoj je treba odpraviti nesmiselne podrobne učne načrte za vso državo ter jih nadomestiti z okvirnimi po banovinah, a prave podrobne učne načrt naj si sestavi vsak okraj zase po smernicah okvirnega banovinskega učnega načrta, a še tu bi morala biti celo posameznim šolam z individualnim socialnim in gospodarskim značajem svojega okoliša dana možnost, da si sestavijo podrobne učne načrte, ki bi res odgovarjali živim razmeram in potrebam svojega okoliša. Le na ta način bo mogoče vliti našim ljudskim šolam potrebno življenjskost ter jih vključiti v živo kmečko občestvo in le na ta način bo postala ljudska šola res tak činitelj našega podeželja, kakršna bi lahko in morala biti spričo velikih gmotnih žrtev zanjo.

č) Odpraviti je treba sedanje preliberalno izvajanje zakonite osemletne šolske obveznosti, ki je postala vsaj na kmetih v resnici komaj šestletna. Obenem je treba ukreniti vse potrebno, da tudi najrevnejša kmečka mladina ne bo prav nič prikrajšana vsaj pri sadovih osnovne izobrazbe.

2. Za vso kmečko mladino je treba uvesti obvezne dveletne zimske kmetijske in gospodinjske nadaljevalne šole, bodisi po eno tedensko popoldne ali po dva tedenska večera. Te naj bi zaokrožile splošno izobrazbo, ki jo je podala mladini ljudska šola, v smislu živih kmečkih potreb. V prvi vrsti naj bi pa podajale te šole osnovno kmetijsko (gospodinjsko) izobrazbo, združeno z gojenjem ljubezni do kmečkega doma, do kmečke zemlje in do kmečke tradicije. Seveda je treba zanje usposobiti tudi zadostno število učiteljstva ter jim preskrbeti vse druge pogoje za uspešno delo.

3. Treba je izvesti temeljito reformo meščanskih šol v že spredaj označeni smeri. Cilj te reforme mora biti, da bi imel vsaj vsak naš srednji kmet meščansko šolo, ki bi bila tudi pogoj za vstop v kmetijsko šolo. Ona mora slej ko prej nuditi mladini širšo, višjo in globljo splošno izobrazbo, vendar mora biti ta popolnoma prikrojena potrebam in razmeram absolventov v njih bodočem praktičnem poklicu, bodisi kmečkem, bodisi obrtniškem.

4. Močno je treba pomnožiti število nižjih kmetijskih (gospodinjskih) strokovnih šol ter povečati njih gibčnost v zadoščevanju živih potreb kmetijstva v njih okolišu. Vsekakor bo treba čimprej ustanoviti za Slovenijo tudi kme-

tijsko srednjo šolo, na kateri naj bi se morda osredotočilo vse naše domače znanstveno raziskovanje in delo na polju kmetijskega tehničnega napredka.

5. Okrajne kmetijske in gozdarske referente ter živinozdravnike in sploh vse strokovno osebje z učnim osebjem kmetijskih šol vred bi bilo treba napotiti res v polni meri v tisti delokrog, ki ga ima podobno osebje v drugih kmetijsko naprednih državah in ki je pri nas v precejšnji meri predviden že tudi v zakonu o pospeševanju kmetijstva.

6. Za pospeševanje splošne izobrazbe, zlasti mlajše generacije našega kmečkega ljudstva, tvori gosta in že tradicionalna mreža naših prosvetnih društev jako dober temelj, njih delo bi pa bilo treba dvigniti iz dosedanje že precej okorele in razmeroma ozke šablone ter ga smotrno razširiti, poglobiti, sistematizirati in organizirati. V njih okviru je neodložljivo poživeti skoro umirajoče knjižničarstvo, uvesti zimske čitalnice, večjo in čim pestrejšo množino tečajev, organizirati čim več krajših in daljših poučnih izletov itd.

7. Poglobiti, še razširiti in organsko povezati bi bilo treba kmečke stanovske in strokovne organizacije, izmed katerih nekatere že doslej jako lepo delujejo v vseh smereh, dočim se nekatere morda preveč omejujejo le na propagandno delo, zanemarjajo pa izobraževalno.

8. Naša združna organizacija se že sedaj udejestvuje nekoliko tudi na izobraževalnem polju, morda bi pa ne bilo odveč, ko bi se reorganizirala tako, da bi se ustvarile neke njene podzveze po strokah in bi se potem te v še večji meri udejestovale tudi na izobraževalnem polju, kar bi bilo gotovo v nedogledno korist tudi zadružni misli sami.

9. Takoj je treba razveljaviti prav vse zakonske in druge določbe, ki kakor koli zavirajo, omejujejo in celo preprečujejo svobodno udejestvovanje posameznikov ali katerih koli organizacij na ljudsko izobraževalnem polju. Odpraviti je treba vse enostranske privilegije in država ter samoupravna telesa bi morala vsa ljudsko izobraževalna prizadevanja čim bolj moralno in gmotno podpirati.

10. Prav posebno pažnjo bi bilo pa posvetiti še kmetijskemu tisku, zato bo treba poiskati potov in sredstev, da pridemo do močnega in vsestranskega kmetijskega strokovnega periodičnega tiska, na drugi strani pa do vseh nujno potrebnih modernih in cenениh priročnikov, ki jih pogrešamo še skoro v vseh panogah. Tudi na tem polju naj bi pokazala iniciativo morda Kmetijska zbornica v tesnem stiku z obstoječimi kmečkimi stanovskimi in strokovnimi organizacijami.

11. Naše ljudstvo je treba vzgajati v tej smeri, da ne bo čakalo le na iniciativo od strani oblastev in zahtevalo ustanavljanje in vzdrževanje raznih ustanov in finansiranje raznih ukrepov le iz javnih sredstev, temveč da se zavzame za realizacijo

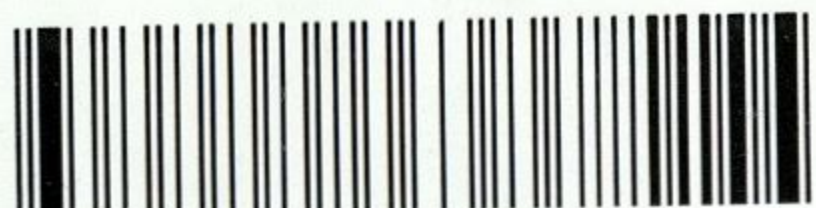
raznih načrtov tudi iz lastne pobude in z lastnimi sredstvi, a dolžnost vseh javnih činiteljev, od države preko banovine in okrajev do občin je, da vsako tako zasebno iniciativa vsestransko in čimbolj podpro.

To bi bila nekaka pot, po kateri bi lahko tudi pri nas v dogledni dobi vzgojili kmečki stan s splošno in strokovno izobrazbo, ki bi odgovarjala današnjim potrebam naprednega kmetovanja.

Najbolj pereče je to vprašanje za kmečke fante in dekleta po dokončani ljudskošolski dobi. Naloga ljudske šole je dati mladini le osnovno splošno izobrazbo, prikrojeno in usmerjeno v smislu razmer in potreb kmečkega ljudstva, kajti otrok v tej dobi še ni zrel za kako strokovno izobrazbo, niti ne more še samostojno razmotrivati kakih globljih vprašanj. To je šele naloga kmečke mladine v mladeniški in dekliški dobi, ki jo smatra veliki danski ljudski vzgojitelj Grundtvig za odločilno v človeškem življenju, kajti tedaj gre za to, da ne bo pozebla tista mlada setev, ki je bila vsejana v otroška srca od staršev in v ljudski šoli, tedaj se polagajo v človeka temelji vsega bodočega duševnega in telesnega življenja ter oblikujejo bodoči značaji, bodoči kmečki gospodarji in gospodinje, očetje in matere. Glede na to je neobhodno potrebno, da posvetimo vzgoji in izobrazbi kmečke mladine teh let čim največjo pozornost, zlasti ker je bila doslej prepuščena navadno le sama sebi ter jo je razmeroma le majhen del zajemala naša ljudska izobraževalna organizacija, ki ji pa, razen do precejšnje mere fantovskih odsekov in dekliških krožkov, doslej tudi še ni mogla nuditi vsega tistega, iz česar bi ta mladina srkala prepotrebno veselje do življenja, lepoto in znanje.

Nikjer nisem trdil, da bo že sama izobrazba rešila težko in zapleteno socialno in gospodarsko vprašanje slovenskega kmeta, popolnoma sem pa prepričan, da je močan dvig te izobrazbe eden izmed prvih pogojev za navedeno rešitev, kajti ravno pomanjkljiva izobrazba našega kmečkega ljudstva je neposredni ali vsaj posredni vzrok prav velikega dela tegob našega kmeta in njegovega vidnega skoro vsestranskega, zlasti gospodarskega nazadovanja v povojni dobi. Ravno to nazadovanje nam je dovolj jasen dokaz, da smo se za ta vprašanja v povojnih letih premalo brigali, oziroma da je bil način reševanja teh vprašanj doslej pomanjkljiv. Eden izmed najvažnejših vzrokov te pomanjkljivosti leži pa v dejstvu, da je ljudstvu onemogočen skoro prav vsak neposredni vpliv na reševanje teh in takih vprašanj, saj nam že samo bežen pogled po ostali Evropi dovolj jasno kaže in priča, da cvete kultura le v demokratičnih državah, posledica obeh teh dveh činiteljev je pa navadno tudi gospodarsko blagostanje ljudstva.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJILNICA

00000479625

Kmetijska zbornica Dravske banovine

**je izdala in ima v zalogi
naslednje publikacije:**

Letno poročilo za leti 1937. in 1938. Str. 216.	din 50.—
Erjavec Fr.: O izobrazbi kmečke mladine. Str. 32.	„ 8.—
Dr. Lavrič J.: Prerez gospodarskega položaja leta 1938. Str. 16.	„ 5.—
Dr. Pergar Fr.: Zavarovanje živine. Str. 18.	„ 6.—
Ing. Suhadolc J.: Umetna gnojila. Str. 24.	„ 7.—
Dr. Šlebinger Janko: Bibliografija slovenske kmetijske literature za l. 1918—1938.	(v tisku)

Zemljevidi:

Slovenija z vrisanimi okraji in občinami. Merilo 1 : 300.000	din 15.—
Slovenija z vrisanimi okrajnimi mejami. Merilo 1 : 500.000	„ 15.—
Slovenija, govedorejska pasemska okrožja.	„ 8.—